

A' magyar Szokötes' föbb szabalyai. A magyar tudos tarsasag
kialön hasznalatara. (Die höhern Grundregeln der ungarischen
Syntax.) hung

Egyet. bet.

Buda 1843

Signatur: 20608-B

Barcode: +Z174561208

Zitierlink: <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ174561208>

Umfang: Bild 1 - 138

Nutzungsbedingungen

Bitte beachten Sie folgende Nutzungsbedingungen: Die Dateien werden Ihnen nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke zur Verfügung gestellt. Nehmen Sie keine automatisierten Abfragen vor. Nennen Sie die Österreichische Nationalbibliothek in Provenienzanangaben. Bei der Weiterverwendung sind Sie selbst für die Einhaltung von Rechten Dritter, z.B. Urheberrechten, verantwortlich.

Hinweis: Das Dokument enthält hinterlegte Textdaten, die eine Suche in der Datei ermöglichen. Diese Textdaten wurden mit einem automatisierten OCR-Verfahren ermittelt und weisen Fehler auf.

Pa. 26. C. 37.

KAIS. KÖN. HOF

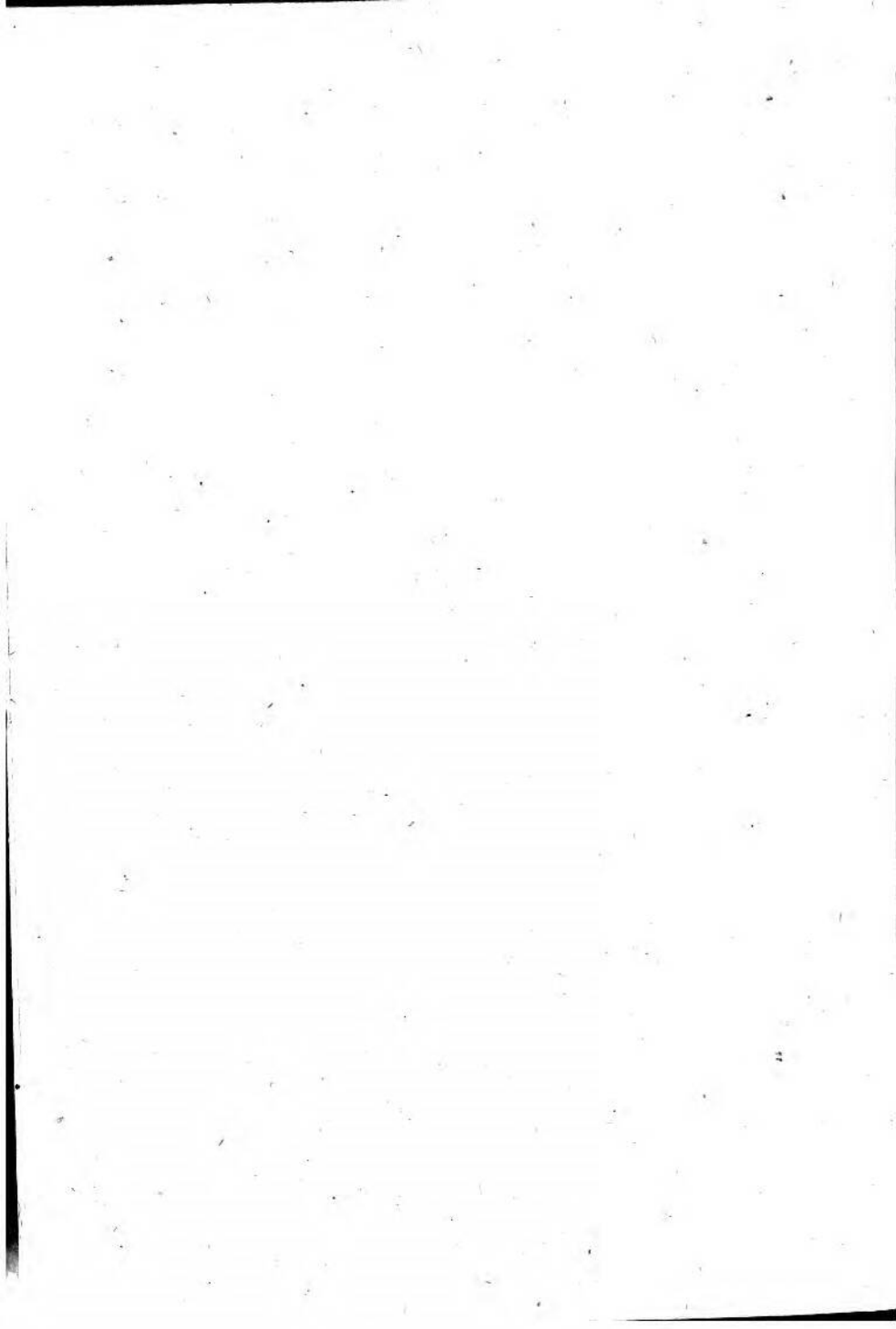
BIBLIOTHEK

20.608-B

ALT-

20608-B.

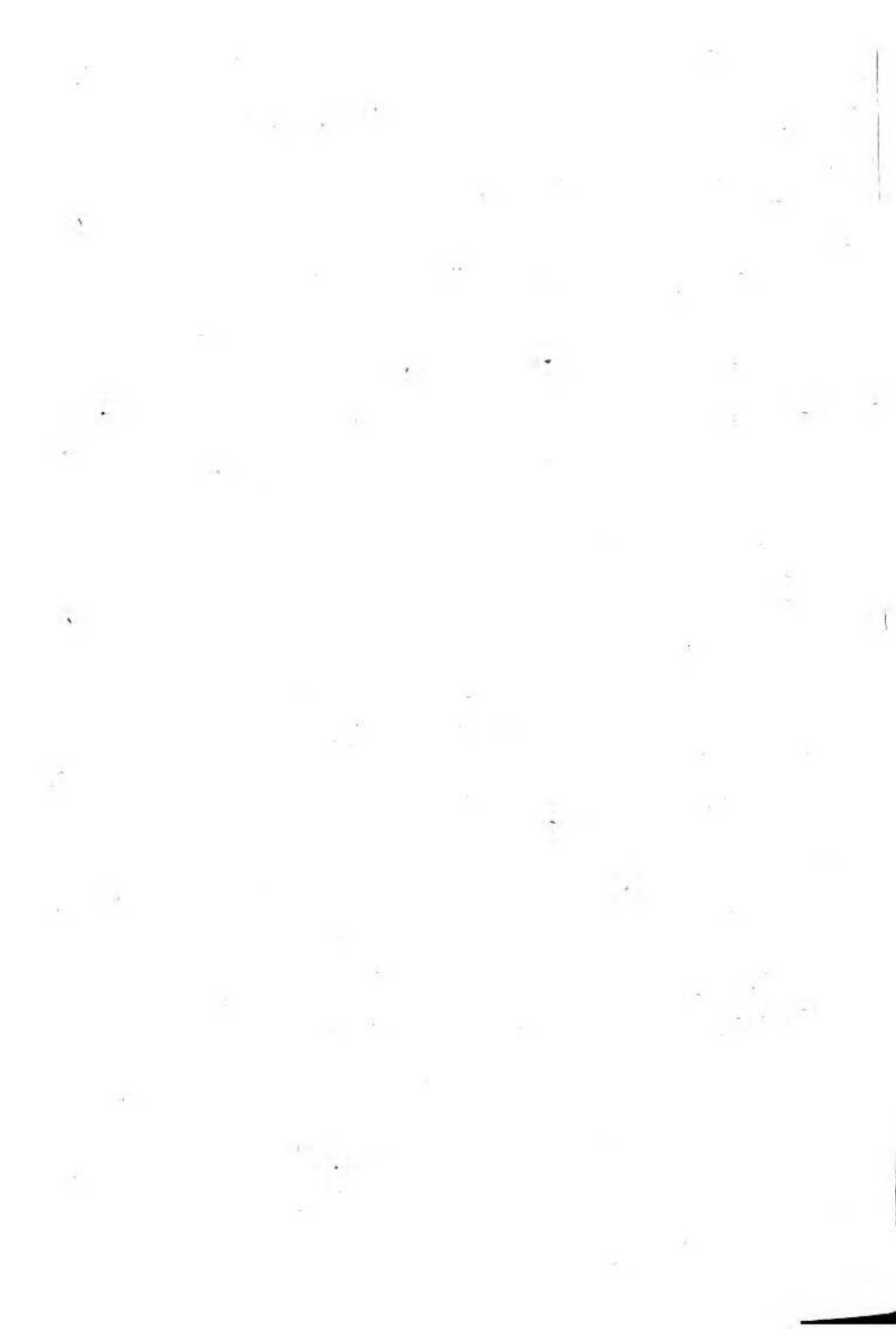

A' MAGYAR
S Z Ó K Ö T É S

FŐBB SZABÁLYAI.

A' MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG'
KÜLÖN HASZNÁLATÁRA.

BUDÁN,
A' MAGY. KIR. EGYETEM' BETŰIVEL.
M. DCCC. XLIII.

ELŐSZÓ.

Még 1831-ben határozá el az academia, hogy saját munkáiban elérendő írásbeli egyformaság tekintetéből a' helyesírás' főbb szabályai 's a' nyelv' paradigmái megállapítassanak; az ennek következtében 1832ben elkészült munkát az írásbeli egység és hibátlanságnak kebelén kívül terjesztése végett nyomtatásban is megjelent. A' közönség előtt az most már a' hatodik kiadásban fekszik, 's a' társaság örömmel látta, hogy a' szándéklottegyesítés nagy részben el van érve, mert mind az azóta megjelent számos nyelvtan, majdnem kivétel nélkül, hozzá simúlt, mind az írók' legnagyobb része, a' lényegesebben legalább, eltéréseket nem igen mutat.

Időközben el nem kerülhetette az academia' figyelmét, hogy a' szókötés' dolgában, noha némelyekre, péld. a' többesnek használatára, a' birtokviszonyok' számbeli egyeztetésére néz-

ve, stb, nagyobb részt magoktól elsimultak a' szakadások, még is számos szabálytalan, helytelen, idegenszerű fűzésformák csúsztak be és csúsznak be folyvást nyelvünkbe: miknek eligazítása naponként sürgetőbbé válik, főkép miután majdnem valamennyi nyelvtanárok — nem tudni mire várva — a' szókötést mellőzik, vagy igen szűk kézzel 's töredékesen hintegetik a' nyelvtani szabályok közé.

Megindítá tehát az academia ez ügyet is. A' IX. nagy gyűlés t. i. megbízá a' nyelvtudományi osztályt az előmunkálatok' megtételével; mikben *Vörösmarty Mihály*, *Fabián Gábor*, *Czuczor Gergely* és *Nagy János* rendes tagok az egyes részek' megkészítésével eljárván, mindenik' dolgozása' társaival közöltetett, kik minden illetén egyes munkálathoz észrevételeiket adván, 1842-ben november és decemberben osztálygyűlés tartatott, mellyben *Jászay Pál* tollvitele mellett *Vörösmarty Mihály*, *Czuczor Gergely* és *Nagy János* vettek részt, 's az említett elődolgozatok az azokra tett észrevételekkel együtt szigorú és részletes értekeződés' tárgya voltak. E' tanácskozás' eredménye a' XIII-d. nagy gyűlés' megbízása' következtében a' kis gyűlésekben előterjesztetvén, ezek által némelly módosításokkal elfogadtatott, 's jelenleg, valamint a' „*Helyesírás és Szóragasztás' főbb szabályai*“-val történt, különö-

sen ugyan a' m. t. társaság' tagjai' számára, de e' mellett a' nagy közönség' használatára is, közzé tétetik.

Ohajtotta ezen kívül az academia az osztályán és kebelén kívüli nyelvismerők' és buvárok figyelmét is a' szókötés' kérdésére fűgeszteni, 's e' végre 1840-ben jutalom' kitűzésével kívánta az elméket e' tárgynak minden oldalú nyomozására buzdítani. E' pályázat' mi-benléte a' mult évi köz ülés' alkalmával kihirdettett; a' helyeslést nyert munkák pedig, mihelyt azt az academia' pénzereje engedendi, közzé lesznek téve.

Illy több rendű 's oldalu munkálkodás e' tárgy körül meg fogja — úgy hiszi a' társaság — hozni nem sokára azon időt, mellyben nyelvtanunk' ezen annyira fontos része, úgy a' nyelv' szabályozására, mint annak könnyebb és biztosabb megtanulására ohajtott gyümölcsöket termend.

'S ez idő' minél előbbi megközelítésére hazafiúi bizodalommal felszólítja a' társaság nyelvünk' minden barátit, ismerőit, buvárait, hogy egyelőre a' jelen munkálatot figyelmes vizsgálat alá vevén, leendő észrevételeiket — akár az anyagot, akár az ettől elvont szabályokat 's a' módszert illetve — minél bővebben 's részletesebben közölnék vagy sajtó' útján, vagy

az academia' titoknoki hivatalához utasítva, hogy e' tárgy, minél többek' hozzájárultával, újra meghányatván, egy készülendő második kiadás a' dolog' fontosságának, nyelvünk' érdekének annál teljesben megfelelhessen. Az e' végre teendő közléseket a' társaság, tagjai 's nem tagjaitól, jövő évi martiusi vásáríg várja el.

Költ Pesten, a' m. t. t.' kis gyűléséből, július' 24. 1843.

D. Schedel Ferencz,
titoknok.

SZÓKÖTÉS.

1. §. A' SZÓKÖTÉS' FOGALMA ÉS FELOSZTÁSA.

A' *szókötés* az egyes szókat értelmes mondatokká, ezeket beszéddé fűzni tanítja. A' szókötésnek három fő része van, úgymint:

I. *Szóegyeztetés*, mi a' beszéd' részeinek személyben, számban és ragban összeillesztését,

II. *Szóvonzat*, mi a' beszéd' részeinek viszonybeli összeköttetését,

III. *Szórend*, mi a' beszéd' részeinek elhelyezését tárgyalja.

I. RÉSZ.

SZÓEGYEZTETÉS.

2. §. ÁTALÁNOS SZÓEGYEZTETÉSI SZABÁLYOK.

A' szóegyeztetést mindenkor a' beszéd' *alanya* vezérli, miről t. i. valami állítólag, taga-

dólag, parancsolólag, vagy tiltólag mondatik. A' beszéd' alanya vagy: *főnév*, vagy bármely más beszédrész, ha főnév gyanánt használtatik.

A' szóegyeztetési általános szabályok következők:

1) Az *állítmány* az *alany*nyszemélyben és számban rendszerint megegyez, pl: *virág-zik a' fa*; *a' nap-ok kellemes-ek*.

2) Ha a' mondatban több ugyanazon személyű alany van, az állítmány *rendesen* egyes számban marad, pl: *az ifjúság és szépség elmul-ik*; *az indulat és szenvedély gyakran erőt vesz az észen*. Szükségkép többesbe tétetik pedig az állítmány:

a) Ha az alanyok *tulajdon nevek*, 's az állítmány azoknak egyedi tulajdonságát, tisztességét, címét, hivatalát fejezi ki, pl. *Jupiter és Pluto isten-ek volt-ak a' rómaiaknál*; *Hunyadi Mátyás és Zápolya János király-okká lett-ek*, *de Hunyadi János és Szilágyi Mihály csak kormányzó-k maradt-ak*.

b) Nagyobb érthetőség' vagy nyomosság' tekintetéből, pl: *a' kék és vörös szép szí-*

3. §. FŐ- ÉS MELLÉK-NEVEK' EGYEZTETÉSE. 9

nek; a' bű és harag lassú mérge-i az emberi nemnek.

3. Ha az alanyok különböző személyűek; 's az állítmány közös, ez személyre nézve a' méltóbbal egyez, de többesbe jő. Méltóbbszemély pedig az *első a' másodíknál, ez a' harmadíknál*, pl: *midőn én és Andor munkálkodtunk, te és társaid henyélt-etek, azért midőn én és ő vigán él-ünk, te és ők nyomorog-tok.*

3. §. FŐ- ÉS MELLÉK-NEVEK' EGYEZTETÉSE.

A. Főnevek.

1) Ha egyes mondatban több főnév egymást magyarázza, csak az utolsó ragoztatik, pl: *Hunyady Mátyás magyar király-nak szobrot emelnek.* De ha ugyanazon főtárgyra több ilyen egyes mondat vonatkozik egy állítmány mellett, az utolsó főnév mindenik mondatban külön ragoztatik, pl: *Hunyady Mátyás magyar király-nak, a' nagy Hunyady János' fiának, a' nemzet' tiszteletében álló férfi-nak, szobrot emelnek.*

2) Ha több egymás után következő főnév *mint* által kapcsoltatik, ragozásban megegyeznek,

de számban nem szükségképen, pl: *úgy nézem a' jelen élet-et, mint mulandó vándorpály-át, mint előcsarnok-át az örök hazának; szeresd felebaráta-i dat mint tenmag-a dat; Ne úgy szeresd felebarát-odat, mint a' farkas a' juh-ok at.*

B. Fő- és mellék-nevek.

1) Midőn egy vagy több melléknév *állítmányul* használtatik, az alany nyál számban rendszerint megegyez, pl: *szorgalmas-a k, jó-k és vidám-a k az ifj-a k; a' csodaműv-e k ritk-ák; az ég derült.*

2) Midőn egy vagy több melléknév *mint jelző* a' főnév előtt közvetlenül áll, változatlan marad, pl: *szorgalmas, jó, és vidám ifjak; ritka csodaműv-e k.*

3) Midőn pedig a' jelző(*egy vagy több melléknév*) nagyobb nyomosság tekintetéből a' főnévnek utána tétetik, ezzel személyben, számban és ragban megegyez, pl: *kincs-et keves-et hozott magával, de jellem-et jó-t, 's ismeret-eket szép-e ket.*

4. §. SZÁMNEVEK' EGYEZTETÉSE. 11

4. §. SZÁMNEVEK' EGYEZTETÉSE.

1) A' számnevek az egyeztetésben a' melléknevek' szabályait követik, pl: *tíz forintot adott a' második osztálynak, kétféle pénz-nemben; lov-at tíz-et vettem, juh-ot száz-at.*

2) Midőn a' számnév *an, en* képzőt veszzen fel, az állítmány, következésképp az ige is, többesbetegetik, pl: *hat-an volt a k a' nagy-o k heten a' kisebb-ek; elég-en volt-a k hivatalo-s ak, de keves-e n a' választott-a k; a' menny-in megjelent-e k mind elhitta.*

3) Ha a' határozott: *két, három* stb, vagy határozatlan: *sok, kevés, elég* töszámok, valamint a' szám-névmások is: *néhány, valahány, annyi, mennyi* stb, jelzőül közvetlen állanak a' főnév előtt, mind ezt, mind az állítmányt is rendszeren egyes számban kívánják, pl: *száz magyar levág-ott két száz törököt; sok ember volt a' vásáron; kevés ifjú tanul haszonnal; elég kenyér van számukra készen; néhány legény kitüntette magát a' bátorságban.* Ennek oka pedig az: mert ezen számnevek már magokban is többséget jelentenek. Hiba volna tehát e' kér-

désekre: *hogya' búza? hogya' bor? hogya' kép?* így felelni: *nyolcz forint-ok; tíz arany-ak; hat tallér-ok; ezek helyett: nyolcz forint; tíz arany; hat tallér.* Nagyobb nyomosság vagy érthetőség kedvéért azonban az alany és állítmány többes számban is használtatik, pl: *ezer átk-aink hulljan-ak red-tok; sok kérelem-eink-nek és könyörgés-eink-nek füstbe kellett menni.*

4) Ha a' számnév, független és magán főnévül használtatik, egyéb nevekként valamint más ragot, úgy a' rendes többest is felveszi, pl: *a' sok-at is kevés-nek nézem az igaz boldogságból; ezr-eket nyert; milli-ókkal bír; az első-k leverett-ek's az utolsó-k győzt-ek; ma jön elő a' tized-ek' és huszad-ok' kérdése; több-eket láttam a' sok-ak közül.* Egyébiránt ha a' főnévül használt számnév mellé jelzőnek ismét számnév tétetik, a' 3-dik szám alatti szabály áll elő, pl: *tíz ezret nyert; buzgó imádság epedez száz ezrek' ajakán* (Vörösm.).

5) Midőn a' számnevek nem a' vezér fő, hanem a' jelző mellék - neveket, millyek az: *ú, ü, as, es, os, ös, üs, nyi, i,* és *beli* képző-

raguak, magyarázzák, a' számbeli egyeztetés' tekintetében a' főnévre semmi hatásuk nincs, pl: *három láb-ú asztalokat csináltatott; négy emelet-es házakat rakatott; húsz mértföld-nyi útnak indult; száz an-nyi jó-téteményekkel halmozta; a' tizenhat vá-ros-i és ötven megye-beli követek megje-lentek.*

6) A' mértékek' nevei, mint *öl, láb, hü-velyk, köböl, szapu, kila, veka, mércze, mázsa, font, akó, itcze, arasz, rőf, sing* stb, valamint a' határozatlan mértéket jelentők is, melyek többnyire számnevek által szoktak meghatároztatni, mint *szekér, zsák, kosár, falka, folt, csapat, sereg* stb, a' főnév előtt mellék-névül használatnak, 's ekkor a' főnév egyes számban marad, pl: *hat öl fát vet-tem, két font húst, három mérő bú-zát; két szekér szénát; — nem hat öl fá-kat 's a' t.*

5. §. NÉVMÁSOK' EGYEZTETÉSE.

A. Személyes névmás.

1) A' személyes névmás, mint alany, sze-mélyben és számban megegyez az igével, pl

én is ember vagy-ok, te is ember vagy; mi is él-ünk, ők is él-nek.

2) Ha nagyobb érthetőség vagy nyomosság nem kívánja, az alany - névmás rendesen kihagyatik, de azért az ige annak személyét és számát követi, pl: *(ő) azt izen-i, hogy (én) látog-as-s am meg.*

3) Ha a' mondatban több különböző személy áll alanyúl, a' személyes névmás okvetetlen kitétetik; és pedig ha az *első* a' *második*-kal, vagy *harmadik*-kal fordul elő, az ige a' *többes első* személybe jő, — ha a' *második* a' *harmadik*-kal, az ige a' *többes második* személyt veszi fel, pl: *én és ő fáradt-unk, minden te és barátaid mulat-tatok.*

4) Az írók a' régi rómaiak' és görögök' példáját követve, a' fejedelmek és társulatos hatóságok pedig, mint: *vármegyék, királyi és mező városok' tanácsai, káptalanok és conventek*, a' hajdan korból felmaradt divat szerint, magokról szóltookban: *Mi többessel élnek*, pl: *könyv-ünk' első részében mondott-uk; Mi V-dik Ferdinánd; Mi Pest vármegye' főpapja-*

inak, országzászlósainak, nagyainak és nemeseinek közönsége; Mi egri káptalan.

Különösen használtatik e' többes akkor is, midőn valakire hidegen akarunk parancsolni, vagy bár tréfásan illy hideg parancsolást's kérdezést színlelünk, pl: *menjünk! induljunk! hol járunk?*

5) Felcseréltetik ollykor a' személyes név más némelly személyesített nevekkel is, mint: *parányiság, csekélység, gyöngeség*, pl: *parányiságom' belátása szerint.*

Igy használják a' fejdelmek magokról ezt: *Felségünk*, alattvalóikra nézve pedig a' *te és ti* helyett ezt: *Hűséged, Hűségtek, Kedvességed.*

Társalgási nyelvben, minden cím' kerülésére: *ön, kegyed*, vagy *maga* van szokásban. — Használtatnak még, többek között a' *kend* vagy *kegyelmed*, *uraságod*, *asszonyságod*, *nagyságod*, *herczegséged*, *felséged*'stb megszólítások is, mellyek személyragos birtok-nevek lévén, ha több személyről mondatnak is, az állítmányt egyes számba kívánják magok mellé, pl: *Nagyság-tok' és kegyelme-tek'*

bölcs ítélet-ére bizzuk; Uraság-t ok legjobban tudja.

B. Visszatérő névmás.

A' visszatérő: *maga, magad, magam*, az egyeztetésre nézve a' személyes névmás' szabályait követi, pl: *mag-a m tud-o m, mag-a d kér-e d mag-a lát-j a*. Nagyobb nyomatosság' kedvéért a' személyes névmással össze is köttetik, pl: *ő-maga mondja, tin-magatok tudjátok, min-magunk látjuk.* —

Személyragos név lévén e' névmás is, ha mint birtokos, birtóknévvel jó viszonyba, ez utóbbit az első és második személyben is *mindenkor* harmadik személyü raggal kívánja maga mellé, pl: *magam' lovain mentem; mag-a-t ok' ház-á ban történt; nem mag-a m lo-va-imon, mag-a-t ok' háza-t ok-ban.*

C. Mutató névmások.

1) A' mutatók: *ez, az, im ez, im az, emez, amaz, ugyanez, ugyanaz, ez az, az az, ezen, azon, ugyanezen, ugyanazon, illy, olly,*

*amolly, ilyen, olyan, amollyan, mellékne-
vektől használtatván, ezeknek követik egyezte-
tési szabályait, pl: az illy emberek nagy
vállalatban hamar csökkennék; azon ifjak,
kik iparkodnak.*

2) Ha a' következő mutatók után: *ez, az,
ímez, emez, amaz, ugyanez, ugyanaz,* név-
előcs név jő, ezzel személyben és számban is
megegyeznek, pl: *azok az ember-ek jöttek
hozzánk; ugyanazokat az ember-eket
várom.*

D. Visszahozó vagy visszamutató
névmások.

1) A' visszahozók: *ki, melly, mi, milly,
millyen,* a' névvel, mellyre visszamutatnak,
számra nézve megegyeznek, pl: *azon vendég-
ek, kik-et vársz, nem jönnek.*

2) Ha az egyesben lévő főnév előtt, több-
séget jelentő számnév áll, vagy két és több kü-
lön főnévre utal a' visszahozó, ez rendesen
többesbe jő, bár a' nevek, mellyekre vissza-
hat, egyesben vannak is, pl: *tíz derek szó-*

nok volt jelen, kik közül csak egy pártolta az indítványt; hála hazánk' minden lelkes fiának, kik naponként szaporodnak.

3) A': *melly, mi, milly és millyen*, gyakran jelzőül áll a' főnév előtt, és ekkor változatlan marad, pl: *a' melly ifj-ak fiatal korukban nem tanulnak, laza férfiak lesznek; mert a' millyen szórgalmú ifj-ak voltunk, többnyire olyan férfi-ak leszünk; a' mi keveset tudott, elmondta.*

E. Kérdő névmások.

A' kérdők: *ki, melly, mi, kicsoda, mi-csoda, kéféle, miféle, milly, millyen, mennyi, mennyiféle, mellyik*, ha melléknevekkül használatnak, szinte ezeknek követik szabályait, pl: *milly ember-ek voltak azok.* Egyébiránt főnévül állanak, pl: *kiket láttál? miket mondtál?*

F. Határozatlan névmások.

1. A' *rendes* határozatlan névmások két osztálybeliek, u. m.

5. §. NÉVMÁSOK' EGYEZTETÉSE. 19

a) Számnévmások: *hány, néhány, valahány, akarhány, sehány, annyi, mennyi, valamennyi, akármennyi, amannyi, emennyi, semennyi, mindannyi*; ezek a' tőszámok' szabályait követik, pl: *h á n y f o r i n t - b a k e r ü l t a' h á z a d ? h á n y - a n v a g y - t o k . A' : m i n d n y á j a n u g y a n a z o n s z a b á l y o k ' 2 - d i k a s z e r i n t t ö b b e s s z á m o t k i v á n , p l : m i n d n y á j - a n v i t é z - e k v o l t - a k .*

b) Részletők: *kiki, valaki, akárki, mindenki, bárki, senki, kisé, misem*, és az elavult: *néki*. Ezek a' főnevek' szabályai alatt állanak, pl: *m i n d e n k i j ó t t a r t o z í k t e n n i . M e g j e g y z e n d ő a z o n b a n , h o g y a' k i k i k e t t ő s e n r a g o z t a t í k , í g y : k i - t k i - t , k i - n e k k i - n e k ; a' k i s e m - b e n é s m i s e m - b e n p e d i g c s a k a' : k i é s m i , p l . k i - t s e m l á t t a m , m i - t s e m h a l l o t t a m . A' t ö b b i e k : v a l a m i , a k á r m i , s e m m i , v a l a m e l l y , a k á r m e l l y , b á r m e l l y , s e m e l l y , a k á r m i l l y , b á r m i l l y , h a m e l l é k n e v e k ü l h a s z n á l t a t n a k , e z e k n e k k ö v e t í k s z a b á l y a i t , p l : v a l a m i b e s z é d e m v a n v e l e d ; a k a r m i l l y - e k v o l n á n a k a' n e h é z s é g - e k , m e g n e m r e t t e n n e n k .*

2. *Kivételes határozatlan névmások:*

a) *Mindnyája*; ez, minthogy benne a' többség' eszméje már magában is ki van fejezve, midőn mint *alany* használtatik, az állítmányt egyes számba kívánja, pl: *mindnyája elvesszett*; ha főnévül használtatik, a' többes személyragokat is felveszi, így: *mindnyájok, mindnyájotok, mindnyájunk*; de ekkor alanyúl nem állhat, hanem helyette a': *mindnyájan*, vagy *mind* vétetik fel, pl: *mindnyáj-an ott volt-unk*, nem: *mindnyáj-unk ott volt-unk*; *mind ott volt-atok*, és nem: *mindnyáj-otok ott volt-atok*; a' személyragos főnevek' szabályaihoz képest azonban így is egyeztetethetik: *mindnyáj-unk ott volt, mindnyáj-otok ott volt, mindnyáj-ok ott volt*.

b) *Minden*; ez egészen a' melléknevek szabályait követi.

c) *Mind*; ez határozó gyanánt vétetvén, a' szóegyeztetésre nézve semmi hatással nincs 's a' számbeli egyeztetés ekkor a' nyilván kitett vagy elhallgatott személyes névmástól függ, pl: *mind ott volt, mind ott volt-ak, mind ott volt-atok*.

G. Birtokos névmás.

1) A' birtokos névmás: *övé, tied, enyém*, főnév előtti jelzőül nem használtatik, hanem kelyette a' nevek után tétetett személyrag által pótoltatik; nem lehet mondani pl: *az enyém ház*, hanem: *ház-am*, vagy nagyobb nyomtatossáért: *az én ház-am*. Állítmányul használtatván a' mellénevek' szabályait követi, pl: *én a' tied vagyok; ez a' ház az enyém*. Ha pedig főnévül vétetik, a' főnevek' szabályai alá esik, pl: *nekem is van kardom, neked is, de az enyém-nek jobb éle van mint a' tiednek*.

2) Minden név harmadik személy levén magában, habár első vagy második személyű ragot vett is fel, az igét is harmadik személyben kívánja maga mellé, pl: *ház-am megett; kerek-em eltör-t*. Ezen szabályt követi a' birtokos névmás is, pl: *az enyém elsikkadt, a' tied még megvan*. És ezen szabály alá tartoznak a' birtokos é-vel ragozott nevek is, pl: *nem az én szolgám' tehene, hanem a' tied-é gázol-ta le a' vetést*.

3) Az egy birtokú személyragos nevek az igét egyes számba, a' több birtokuak többesbe kívánják, pl: *ez az én ház-am volt; Nagyság-tok tud-ja; a' te ház-aid sülyed-tek el; Méltóság-a it ok szenved-nek általa.*

6. §. IGE EGYEZTETÉS.

1) Az íge mindenkor a' nevezőben lévő nyilván kitett vagy alattomban értett alanynyal egyeztetik meg, személyben mint számban, pl: *az ifjú tan-úl; a' katonák utaz-nak; sokat olvas-unk (mi) de keveset tart-unk meg (mi).*

2) Ha több ugyanazon személyű nevező van a' mondatban, az íge rendesen egyesbe jő, pl: *fegyver, éhség és mirigy pusztított-a hazánkat;* de ha az alanyok tulajdon nevek, vagy nagyobb érthetőség és nyomosság kívánja (1. általános szabályok 2. sz.), az íge szükségkép többesbe tétetik, pl: *Jupiter és Mars istenek voltak; Hunyady és Zrínyi jeles hősöknek tartatnak; a' bú és harag emésztik az embert.*

7. §. IGENÉV' S ÁLLAPOTJEGYZ. EGYEZT. 23

3) Ha a' nevezőben lévő két vagy több fő-név különböző személyű, az ige a' méltóbbal egyezve többesbe jő, pl: *te és Pál előre mentek, Andor és én követünk.*

4) Ha a' mondatban határtalan módú ige vétetik alanyúl, az állítmány azzal egyeztetik meg, és ha több illy határtalan módú ige jő elő ugyanazon mondatban, az állítmány egyesben marad, vagy többesbe is tétethetik, pl: *a' hazáért élni és halni szép dolog; csak mindig enni és inni nemtelen foglalatosságok.* Az illy határtalan módú igét, melly fő-név helyett szolgál alanyul, ha más ige nincsen nyilván kitéve a' mondatban, a' belőle származtatott *ás, és,* vagy: *at, et,* ragú névvel is fel lehet cserélni, pl: *embert ölni,* vagy: *az ember-ölés tilos.*

7. §. AZ IGENÉV' ÉS ÁLLAPOTJEGYZŐK' EGYEZTETÉSE.

1) A' részesülők fő- vagy mellék-nevekül használatnak, pl: *szerző ember, hallgató if-*

jú ; kerekgyártó , favágó ; szeretett barát , indulandó követ , 's e' szerint a' fő- vagy melléknemek' szabályait követik.

2) A': *ván* , *vén* állapotjegyző változatlanul használtatik, pl: *elmen-vén meghoz-t a m* ; *haza jö-vén megkezd-et t e munkáját* ; *vár-ván várt-un k*.

3) A' *va* , *ve* állapotjegyző :

a) Cselekvő igéknél , ha szinte cselekvőleg alanyul vétetik , a' régi irományok' tanúsága szerint minden egy birtoku személyragot felveszen , 's ekkor az egyeztetésre nézve a' visszatérő' : *maga* , *magad* , *magam* , szabályát követi , pl: *tehát jöv-éd ajándokoz-z a d te ajándokodat* = et tunc veniens offeres munus tuum ; *és bemen-véj e k lakoz-a n a k ott* = et intrantes habitabant ibi ; *a' konkoly kiszed-v é t e k kiirt-sát o k velek öszve a' búzát is* = colligentes zizania , eradicetis simul cum eis triticum ; *té-velg - e t e k nem tud-vát o k irást* = erratis nescientes scripturas (Münchener Codex).

b) Szenvedőleg állítmányul használtatván , minden egyéb ragot is felveszen , 's ekkor az

egyeztetésre nézve az alanyi főnév' személyét és számát követi, pl: *váll-a in k rak-v á k terhekkel; könyv-e ket olvas, ujsággal tel-v é k et.*

c) A' közép- és szenvedő-igék' *va, ve* állapotjegyzője a' fenebbi mindkét rendbeli ragozást felveszi, 's ahhoz képest egyik' vagy másik' szabályát követi, pl: *és mi alu-v á n k elorozták őt* = *et furati sunt eum, nobis dormientibus* (Müncheni Codex).

A' mai szokás a' *va, ve* állapotjegyzőt is határozó gyanánt használván, ragozatlanul hagyja, kivéven a' többes számú harmadik személyragot, melly a' *vannak* kihagyására alkalmaztatik, pl: *az ujságok telvék, azaz telve vannak.*

Szokásban volt a' régieknél az: *att, ett* képzőü állapotjegyző is, melly személyragoztatván, a' névvel, mellyre vonatkozik, személyben és számban is megegyez, pl: *látá Satáná st, miként villámatot, mennyből lehull-atta* = *vidit Satanam, sicut fulgur, de Coelo cadentem; és hallák a' két tanítvány őtet beszél-et te* = *et audierunt eum duo discipuli loquentem; Ur! mikor láttunk téged et éhez-et ted, és étettünk tegedet, — szomjaz-at lád, és veneréket adtunk te neked* = *Domine, quando te vi-*

dimus esurientem, et pavimus te, — sitientem, et dedimus tibi potum; *Jézus azért hogy látá őtet sir-atta, és a' zsidókat sir-attok* = Jesus ergo ut vidit eam plorantem, et Judaeos plorantes (Münchener Codex). Ezek a' mai illy nemű hosszabb szó-lásmódok helyett használtattak: *látá Satanást, midőn mint villám mennyből lehullott; és hallák a' két tanítvány, midőn ő beszélt; úr, mikor láttunk tégedet hogy éheztlél, és étettünk tégedet, és láttunk hogy szomjaztlél, és veneréket adtunk teneked.* A' határozott alakú múlt idő is használtathatik jelzőül 's akkor, mint ez, a' főnév előtt változatlan áll, utána azonban, mint más jelzők, nem tétethetik, pl: *Szerettem barátom; igen kedveltem ember; nagyon tiszteltem hőstöknek küldöm ez emléket.*

3 §. A' NYELV' EGYÉB RÉSZEINEK EGYEZTETÉSE.

A' nyelv' egyéb részei, u. m. a' *határo-zók* és *indulatszók*, az egyeztetésre nézve sem-mi szabály alá nem esnek, kivévcn midőn főné-vül vétetnek, melly esetben a' főnevek' szabá-lyait követik, pl: *a' sok hogy és oh, nem szép az ékesszólásban; a' jaj-okat és vajh-ákat a' szónok ritkán és illő helyen hasz-nálja.*

II. RÉSZ.

S Z Ó V O N Z A T.

9. §. ÁTALÁNOS SZÓVONZAT.

A' beszéd' részei a' mondatban többféle viszonyban állanak egymással, 's ahhozképest különbözőkép módosúlnak. Azon név vagy ige, melly maga mellé más nevet vagy igét viszonyít: *vonzó-* vagy *vezér-névk* és *igének*, a' viszonyított név vagy ige pedig *vonzott-nak* vagy *vezérlett-nek* mondatik, és ragot veszzen fel.

Minden név és ige továbbá: vagy *határozott* vagy *határozatlan* alakban állhat nyelvünkben, pl: *váltójogot ír*, és: *a' váltojogot ír-ja*. A' *nevet*, különféle viszonyaiban *a' név-elő*, *név-rag* és *név-határozó* állapítja meg; az *igét* pedig a' mondat' határozott vagy határozatlan tárgya kívánja ez vagy amaz alakba.

10. §. NEVEK' VONZATA.

1) Ha egyes mondatban, több név, ugyan azon személy' vagy tárgy' meghatározására magyarázólag irányoztatik, ragozást csak az utolsó veszen fel, a' többi változatlan marad, pl: *Kemény Simon tábornok-ot látta.* De ha ugyanazon fő tárgyra, egy állítmány mellett, több ilyen egyes mondat vonatkozik, az utolsó név mindenik mondatban külön ragoztatik, pl: *Kemény Simon tábornok-ot, Erdély' derék fi-át, Hunyady János' megmentő-jét látta.*

2) Ugyanazon vonzatú, személyű és számú neveknél *névhatározó* csak az utolsó névhez adatik, pl: *a' hírlapok az ősiség, bírhatóság, adó és vámrendszer mellett és ellen, különbözőkép nyilatkoznak.* Ha azonban a' mondat, nyomatosság' és érthetőbbség' kedvéért több magánálló részekre osztatik, a' névhatározót minden egyes rész után ki lehet tenni, pl: *a' fiú atyja ellen, a' szolgál ura ellen, az alattvaló felsőbbsege ellen, ne szegüljön.*

Hasonló esetben a' *ragok* is minden egyes név után rendesen kitétetnek, pl: az *ökröt szarvá-nál*, az *embert szavá-nál fogják*; az író' izlésétől függ azonban, ha a' mondat' értelmének nem árt, csak az utolsó névnél tenni ki a' ragot, pl: *a' kertek- rétek- és erdők-ről tanakodtak*.

3) A' minőség-képző: *ú, ű*, ha főnévhez ragasztatik, meghatározó melléknevet, vagy melléknévül használt egyéb nevet kíván maga eleibe, pl: *ritka fény-ű férfi, nagy méltóság-u úr; négy láb-u asztal; fa nyel-ű kés*. Az illy kifejezésekben *birtok-vi-szony* lappang, azaz: *ritka fényű férfiú* azt teszi: *olly férfiú, kinek ritka fénye van*; miért is velök csak akkor lehet élni, midőn a' mondat *van* igével feloldható. Roszul volna tehát mondva: *nagy figyelmű tárgy*, mert a' *tárgynak figyelmet* nem lehet tulajdonítani; ellenben jól ez: *mély figyelni hallgatás*, mert a' *mély figyelem* hozzá illik birtokul a' *hallgatáshoz*.

A' régibb képzésű illy nevek, mint: *szo-morú, keserű, domború, szigorú*, stb, mely-

lyeknek újabban élesztettek fel főnevei, ezen szabály alá nem tartoznak, hanem a' többi melléknévek' szabályait követik.

4) A' különbféle *mértékek*, úgymint: nagyság', mélység', hossz', szélesség', magasság', rövidség', vastagság', bőség', távulság' stb. kitételeiben a' szóvonzat következő:

a) Ha *mennyiséget* akarunk kifejezni, a' mértéknév *nyi* ragot vesz fel, 's előtte rendszeren melléknév, vagy melléknévül használt más valamely név áll, pl: *hat öl-nyi tér*; *két új-nyi papiros*; *pusk a lövés-nyi távulság*. Vannak azonban mértéknévek, melyek *nyi* raggal melléknév nélkül is használtatnak, pl: *marok-nyi nép*; *hordó-nyi has*; *tenger-nyi ember*.

b) Ha *millýenséget* akarunk kifejezni, a' mértéknév: *as*, *es*, *os*, *ös* képzővel szövetkezik, pl: *hat nyíl-as-rét*; *tíz kap-as szőlő*; *száz hold-as erdő*. A' mértéknév előtt ezen esetben is rendszeren melléknév, vagy melléknévül vett más név áll; az *egy* számnév azonban gyakran kihagyatik, 's ekkor a'

mértéknév hasonlókép minden előző nélkül marad, pl: *öl-es ember; mázs-as harang; font-os alma.*

c) Midőn a' mértéknév után ezen melléknevek: *hosszú, széles, mély, magas, vastag, vékony, keskeny, rövid, bő* stb, *vagy* ezekből *ság, ség* képzővel lett főnevek, mint: *hosszaság, szélesség, mélység* stb következnek, a' mértéknév *nyi* raggal vagy a' nélkül használtatik, pl: *hat öl magas, vagy hat öl-nyi magas; két réf széles, vagy két réf-nyi széles; egy arasz hossz-ság; vagy egy arasz-nyi hossz-ság.*

d) Ha azon *ság, ség* képzőű főnevek *ú, ű* képzőt vesznek fel, a' *nyi* ragot nem szükséges a' mértéknévhez kapcsolni, hanem röviden így is állhat: pl: *száz akó nagyság-ú kád; két öl vastagság-ú fa; két mér-föld távulság-ú állomás.*

5) Az *idő* mértéknevei előtt rendszeren szám vagy más magyarázó név áll, és az ilyenhez a' mértéknév egyes harmadik személyi birtokragot veszen fel, minthogy a' *van* bir-

tokíge alattomban értetik, pl: *hat het-e hogy itt vagyok; két esztende-je mióta várlak*, azaz: *hat hete van, két esztendeje van*. Következő idő-mértéknevek: *esztendő, hó, hét, nap, idő*, minden magyarázó előszó nélkül is használtatnak, melly esetben azonban, az *idő* szót kivén, mindenkor az *egy* számnév értetik oda magyarázóul, pl: *esztendeje múlik; napja telik; ideje hogy menjünk*; azaz: *egy esztendeje múlik; egy napja telik*.

Ha az idő' *mennyiségét* akarjuk kifejezni, az idő' mértékneve *nyi* ragot veszen fel, pl: *pillanat-nyi, percz-nyi*; mellyet akkor is megtart, midőn távulság' mértékeül áll, pl: *két órá-nyira vagyok tőled*. Különben a' *nyi* rag rendesen az *i* képzővel váltatik fel, pl: *három nap-i munka; két hónap-i fáradság*, e' helyett: *három nap-nyi munka, két hónap-nyi fáradság*.

Az itt kijelentett eseten kívül, az *i* képzős nevek az időnek nem *mennyiségét*, hanem *mikoriságát* fejezik ki, pl: *hajnal-i mise*,

azaz: *olyan mise, melly hajnal-kor tartatik; dél-i harangozás, éjjel-i ór.*

Ha valaminek *korát* vagy *meddigtartását* akarjuk kifejezni, az időnév *as, es, os, ös* képzőt vesz fel, pl: *hat nup-os gyermek; két het-es eső.*

6) A' *hasonlítási* eszme, különbféle viszonyai szerint, következőkép fejeztetik ki:

a) Az *alapfokú* hasonlításnál a' hasonlított név *olly, épen olly, szinte olly, hason-ta* szóval magyaráztatik, 's a' *hasonló* névhez *mint* által kapcsoltatik, pl: *épen olly kegyes, mint igazságos.* A' tagadó hasonlításnál ugyanezen esetben a' hasonlított név: *nem olly, épen nem olly, távol sem olly, távol sincs olly, messze sem olly, épen nincs olly,* magyarázókat kap, pl: *épen nem olly szép, mint kellemes.*

b) A' *középfokú* hasonlításnál a' hasonló név *nál, nél* ragot vesz fel, vagy *mint* által csatoltatik a' hasonlítottéhoz, pl: *szép-nél szebb, Pál-nál Péter rútabb; vagy: szebb mint szép, Péter rútabb mint Pál.* Ezen esetben a' hasonlítási közép fok el is mellőzhe-

tő, ha a' melléknévhez *inkább* tétetik, pl: *Péter inkább kedves mint Pál.*

c) A' *felső fokú* hasonlításnál azon nevek, melyek felett a' hasonlított név kimutatatik, *között* vagy *közöl* névhatározót vonzanak magok után, pl: *a' birodalmak között legnagyobb az orosz.* Ha azonban a' kimutatás minden hasonlítás nélkül történik, a' melléknévhez: *felette, szerfelett, rendkívül, igen nagyon* szók következnek, pl: *igen szép, szerfelett nagy.*

A' hasonlítási eszme' kifejezésére élünk még a' *leg* képzővel is, melly:

a) A' közép fok eleibe téve, felső fokot képez, pl: *leg-szebb, leg-jobb.* Nyomatosabban így is szólhatunk: *leges leg-szebb, leges leg-jobb.*

b) A': *só, ső* képzős neveknél, így az: *ül, ül* képzőü határozóknál is, a' felső fok' kifejezésére elég a' *leg* képzőt az alap fok eleibe tenni, pl: *leg-el-ső, leg-utol-ső; leg-el-ül, leg-hát-ül;* nem szükség tehát így mondanunk: *leg-el-sőbb, leg-utol-sőbb, leg-el-ülebb, leg-hát-ulabb.*

c) Az: *a*, *e*, *ja*, *je* ragos melléknevek eleibe tétetvén, melly melléknevek ugyan főnévül használtatnak, szinte felső fokot képez, pl: *leg-jav-a*, *leg-szép-e*, vagy: *leg-jobb-ja*, *leg-szebb-je*.

11. §. N É V E L Ő.

1. Kitétetik a' névelő:

a) Ha az eszme általános, úgy hogy annak ellentéte szükségkép nem gondoltatik, pl: *a' tűz éget*. Itt ellentétet vagy mellékeszmét nem kell gondolnunk, hogy egyéb, pl: *a' vas éget*. Az illy mondásokat *minden* által lehet feloldani, így: *minden tűz éget*.

Ha a' névelő elhagyatik, a' név elveszti általánosságát, és különszerűséget veszen fel; melly esetben ellentétekkal világosítható, pl: midőn ezt mondjuk: *víz nélkül el nem lehetünk*, ezt azon ellentéttel világosíthatjuk: hogy *sok egyéb nélkül ellehetünk*; így ehhez: *hol ember nem jár*, oda gondolhatjuk, hogy *egyéb járhat*.

b) Midőn valamelly tárgyra különösen reámutatunk, pl: *a' széken ül*. Ekkor azon-

ban a' mondatot *mindennel* nem lehet feloldani. Megjegyzendő itt, hogy a' névelő a' közvellen utána következő névre hat, pl: a' *fe-kete sas erősebb mint a' fejér.*

c) A' fogadók' és házak' czímnevei előtt, pl: a' *Kürtnél ebédeltem; a' Szarvas-nál vagyok szállva.* A csárdák' neveit a' helybeli szokás határozza meg.

d) A' tulajdon személyneveknél, midőn ezek köznévvül használatnak, pl: a' *Hunyadyak jeles nemzetség voltak.*

2. Elhagyatik a' névelő:

a) A' *tulajdonnevek* elől átalában, pl: *Hunyady János jeles hadvezér, Zimonyban, Nándorfejérvár' közelében halt meg.* A' hegyek', völgyek', erdők', tavak', folyók' és patakok' nevei azonban, néha névelővel, néha a' nélkül használatnak, pl: ez itt a' *Mátra, a' Bakony, a' Duna; a' Tisza, a' Duna be zavaros; — még Bakonyban vagyunk; hideg szét fú Mátra felől, merre zúgnak hajjai Tiszának Dunának* (Kölcsy). *Tiszán innen. Tiszán túl.*

b) A' népesített puszták' nevei elől, melyek a' helységnevekhez számíthatnak; egyéb pusztákéi pedig a' tájszokás szerint majd névelővel majd a' nélkül ejtetnek; pl: *Mezőhegyesen és Bábolnán királyi ménesek vannak; a' Hortobágyon, a' Királytelken voltam.*

c) A' fő-, melléknév és részesülő elől, midőn állítmányul vétetnek, rendesen, pl: *az erény ritka, az ember halandó, az arany ércz*; ha azonban azokat különösen akarjuk jelelni, bár állítmányul álljanak, e-leikbe tétetik a' névelő, pl: *a' róka a' családja; az erény a' ritka; Pál az apostol.*

d) A' személyragos neveknel rendesen, pl: *házam-ban vagyok, szívem-re vettem*, de nyomosítás és rámutatás végett a' névelő ezek előtt is kitétetik, pl: *itt a' ház-am, ott a' kert-em.* Hasonló esetben azon felül még maga a' személyes névmás is kitétet-hetik, névelővel, vagy a' bécsi és müncheni magyar kéziratok, 's általános régi divat szerint a' nélkül, pl: *itt az én ház-am van; ez a' te*

rész-ed, vagy így: *ez én test-em; legyen te akarat-od.*

e) A' személyes névmások, kérdők, felkiáltások és megszólítások előtt, valamint többnyire a' közmondásokban is, pl: *ki látott valaha illy csodát? én láttam; szükség törvényt bont; olcsó husnak híg a' leve.*

3. Névelővel nagy a' nélkül használtatnak:

a) A' visszamutató névmások, pl: *azon könyv, mellyet adtál, nekem tetszik; a' vendégek, a' kiket vársz, nem jönnek.*

b) E' szó: *isten*, pl: *isten áldjon meg*, vagy: *az isten áldjon meg.*

4. A' számnevek az 1. szabály alá esnek, pl: *a' száz vitéznek köszönhetjük a' diadalt; öt embert láttam.*

5. A' mutató névmások: *az, ez, ugyanaz, ugyanez*, ha az utánok következő név, mellyre mutatnak, névelőt kíván, a' névelő' kihagyásával *azon, ezen, ugyanazon, ugyanezen* alakba is tétethetnek, pl: *az az ember, ugyanaz a' kalap; vagy: azon*

ember, ugyanazon kalap. Az: *azon, ezen*, azonban az *on, en* kihagyásával röviden is mondathatik, pl: *ez embert én már láttam.*

6. Az *egy* számnévvel sok visszaélés történik, minthogy az sokak által a' német határozatlan névelő helyett használtatik. Nyelvünkben következő cselekkben van helye:

a) Midőn határozottan csak egyet és nem többet akarunk mondani, pl: *az egész házban egy embert találtam.*

b) Midőn valamelly tárgynak vagy személynek egyedisége iratik körül, különösen regékben és elbeszélésekben, pl: *élt hajdan egy király, kinek három fia volt.*

c) Használtatik az: *olly, illy, ollyan, ilyen* névmások előtt is, de többnyire csak a' b) pont alatt említett esetben; ekkor azonban ki is maradhat, pl: *mit tarthatunk egy olly emberről a' ki stb; vagy: mit tarthatunk olly emberről.*

d) Használtatik a' főnév és annak jelzője közé téve, melly esetben nyomosító erővel bír, pl: *derék egy ember; ez gonosz*

egy csapás; 's az illy mondat egészen más értelmű, mint ha az *egy* a' melléknév eleibe tétetik, pl: *egy derék ember többet ér száz rosznál*; *egy gonosz csapás egészen tönkre tett*.

e) Magasztaló vagy lealázó értelemben is vétetik, pl: *egy Hunyady roszat nem tehetett*.

f) Határozatlan gyűjtő nevek előtt, mint: *pár, falka, sereg, csapat, bokor*, kitétetik, pl: *egy pár csizmát vett*; *a' réten egy falka juh legel*. Egyébiránt ez többnyire az a) szabály szerint mondatik így.

Minden egyéb esetekben ki lehet kerülni a' németes egyet:

a) Annak egészen elhagyásával, pl: e' helyett: *ezt egy halandó ember el nem viselheti* (das kann ein sterblicher Mensch nicht ertragen) így: *ezt halandó ember el nem viselheti*.

b) Az: *illy, olly, illyen, ollyan* mutató névmásokkal, pl: e' helyett: *ezeket mondá egy hangon, melly szívrendítő volt*, így:

ezeket mondá olly hangon, melly szívrendítő volt.. Magasabb nyelven, mint költészetben, az *illy, olly* stb névmásokat is el lehet hagyni, pl: *ezeket mondá hangon, melly szívrendítő volt.*

c) Néha a' *valamelly* határozatlan név-mással, pl: e' helyett: *ha egy ember iránt gyanúval viseltetel*, így: *ha valamelly ember iránt gyanúval viseltetel.*

12. §. NÉVRAGOK.

1. Többses: *ak, ok, ek, ök, k.*

1) A' magyar, valahányszor általános eszmét fejez ki, mindig egyes számban használja a' nevet, pl: *az ember halandó; a' farkas ragadozó, e' helyett: az emberek halandók, a' farkasok ragadozók.*

2) Minden név *tő-név* ha rag nélkül áll, pl: *ember, ház.*

3) A' főnév, vagy bármelly más része a' nyelvnek, ha főnévül használtatik, felveszi a' többses ragot, midőn azon egy tárgyból többet akarunk kijelelni, pl: *ember-ek jaj-ok,*

mint-ek; a' gyengé-k néha meggyőzik az erősek-et; jajok-kal ostromolja az egek-et; én és az atyám egy-ek vagyunk.

4. A' gyű-nevek már magokban is többséget fejezvé ki, rendesen egyes számban használtatnak, pl: *magyar nép, magyar nemzet*. De ha több illy név, pl: *több nép* vagy *több nemzet* fogalma forog fenn, a' többes szám' raga is kiteendő, pl: *népek' hazája nagy világ* (Vörösmarty); *román nemzetek; germán népek; a' buzák szépek, de a' rozsok silányak.*

2. Birtokos: é.

1) Az *é* ragos nevek birtokviszonyt fejeznek ki 's ekkor az *é* ragos név állítmányúl szolgál a' nyilván kitett alany mellett, pl: *a' Ez a' ház Péter-é.*

2) Ha a' mű- vagy birtok-név kihagyatik, 's alattomban értetik, az *é* ragos név magán tónév gyanánt vétetik, és a' ragozásban saját szabályait követi (lásd: *Helyesírás és Szóragasztás* stb) pl: *Jánosnak is van háza Pé-*

*ternek is, de a' Jánosé szebb a' Péteré-
nél; Jánosék is ott voltak, Péterék is.*

3. Sajátító: *nak, nek.*

1) Midőn két főnév, vagy főnévül használt más név, mint birtok és birtokos, elválaszthatlan viszonyban állanak egymással, a' birtokos név *nak, nek* ragot vesz fel, a' birtoknév pedig harmadik személyragot, pl: *Péter-nek ház-a.*

2) Ha a' birtokos több, 's a' birtok csak egy, ez utóbbihoz: *a, e, va, ve, ja, je* rag adatik; ha pedig a' birtok több, akkor ez: *ai, ei, vai, vei, jai, jei* ragot vesz fel, pl: *magyarok-nak király-a; erdélyiek-nek fejedel-mei.* — Nagyobb érthetőség' vagy nyomosság' kedvéért azonban a' birtoknévhez: *ok, ök, vagy aik, eik* rag tétethetik, pl: *hol sok százados agg fá' lógó fodr-aik-at suhogással lengeti a' szél* (Horvát Endre); okvetetlenül kitétetik pedig a' több birtokos személyrag, midőn a' birtokos és birtok egymástól valamelly közbevetett szó vagy mondat által megszakasztatik; pl: *a' polgároknak,*

kik egyszersmind nemesek, nem szabad katonát szállítani ház-aik-ba.

4) A' *nak*, *nek* ragot szebb hangzás' kedvéért ki is lehet hagyni, pl: *magyarok királya; Erdély' fejedelmei.* Okvetetlen kihagyatik pedig, midőn a' birtoknév tulajdonító: *nak*, *nek* raggal van ellátva, pl: *az ország' nagyai-nak munkája.* A' régiek így is irtak: *az ország-nak nagyai-nak ajánlotta munkáját.*

5) Kihagyhatatlan a' *nak*, *nek* rag:

a) Midőn a' birtokos név a' birtoknévnek utána tételik, pl: *merre zúgnak hajjai Tiszá-nak, Duná-nak* (Kölcsey).

b) Midőn a' birtokos név a' birtoktól, a' jelzőn kívül, bármelly szó vagy mondat által elválasztatik, pl: *azon ifjú-nak, kit tegnap láttam, szép magaviseletét megszerettem; Péter-nek ez a' háza.* A' közbevetett jelző azonban nem kívánja meg szükségkép a' *nak*, *nek* rag' kitételét, pl: *egék' mindenható ura.* Ha azonban a' jelző több szóból álló, tétessék könnyebb érthetésért a' *nak*, *nek*.

rag, pl: *a' viszátkodás-nak elaludni látszott lángja ismét fölgerjedett.*

6) Ha több birtoknév, egymástól függő viszonyban jő elő, *a' nak, nek* ragot csak az utolsónál szabad kitenni, pl: *Hunyady' feles diadala' napja-nak ünnepét üljük.*

7) Ha *a'* birtokos főnévvel *a'* névhatározók, u. m. *alatt, felett, mellett, megett, közepett* stb jönek birtokviszonyba, *a'* névutók nagyobb nyomatosság' vagy hangzatosság' kedvéért ragoztathatnak is, de *a'* főnév szükségkép felveszi *a' nak, nek* ragot, pl: *tenger-nek közepett-e, szék-nek alatt-a, ház-nak előtt-e*; hibás tehát az illy szókötés: *tenger közepett-e, szék alatt-a* stb; mert ezen esetben *a' közepett* és *alatt*, minden rag nélkül is elég *a'* viszony' kifejezésére.

8) Birtokviszonyilag ragoztatnak *a'*: városok', várak', helységek', erdők', mezők', ligetek', hegyek', völgyek', tavak', folyók' és patakok' tulajdonnevei is, ha *a'* köznév utánok áll; mely esetben *a' nak, nek* rendesen kihagya-

tik, pl: *Pest' város-a*, *Buda' vár-a*, *Csaba' helység-e*, *Mátra' hegy-e*, *Rákos' meze-je*, *Balaton' tav-a*, *Sajó' völgy-e*. Így származtak némelly városok', helységek', vidékek' stb tulajdonnevei is, pl: *Sámsonháza*, *Petőfalva*, *Berenhida*, *Mátyusfölde*, *Egervölgye*.

4. Tulajdonító: *nak, nek*.

1) *Nak, nek* tulajdonító ragot vonzanak a' következő igék:

a) Mellyek adás', tulajdonítás', engedés', ígérés', odaszánás', ajánlás', fizetés' fogalmát foglalják magokba, pl: *adj a' koldus-nak*; *an-nak tulajdonítsd*; *engedj az o-kosb-nak*; *megigérttem barátom-nak*; *azt más-nak szántam*; *ajánlottam a' tandcs-nak*, *megfizettem a' kalmár-nak*.

b) Mellyek: vélelét, sejtést, gyanítást jelentenek, pl: *rosz-nak vélem*, *jó-nak sejttem*, *tolvaj-nak gyanítom*; sőt minden olly igék, mellyek valamelly tárgynak tulajdonságáról szóló itéletet fejeznek ki, pl:

*édes-nek érzem; fekete-nek látom; üd-
vös-nek tapasztalom.*

c) A' tanácslók, javaslók, parancsolók, tiltók, ellenzők, pl: *tanácslom ön-nek, javaslom az úr-nak, parancsolom a' szolgám-nak, megtiltom kend-nek, ellenzette fiá-nak a' házasságot.*

d) Mellyek valamelly tárgy felé irányzást, célzást, indulást jelentenek, melly esetben a' *nak, nek* azon tárgy' nevéhez ragaszthatik, pl: *feje-nek irányzott; út-nak indult szöke Bandi (Kisfaludy K.); fal-nak ment, ugrott, futott, vágztatott, rohant; Pest-nek váltott, azaz: Pest felé váltott utat.*

e) Ezek: *árt, beszámít, bead, használ, hiszen, hízelkedik, ígér, izen, kínálkozik, köszön, látszik, megvall, örül, remlik, tartozik, világít, izlik, készül, pl: katoná-nak készül.*

f) Ezek: *kell, illik, tetszik, fáj, jól esik, pl: nem kell a' hal-nak a' horog; jól esik neki; tetszik neki.*

g) Ez: *lenni*, midőn valamelly *nek* ragot vonzó szó gondoltatik hozzá, pl: *jó-nak lenni*, *rosz-nak lenni*.

2) A': *van*, *sincs*, *nincs*, midőn birtokot jelentenek, a' birt dolgot személyragozva, a' birtokost *nak nek* raggal kívánják, pl: *nincsen nek-em semmi baj-om*; *Péter-nek szép ház-a van*. Midőn létezést, állítást, állapotot jelentenek, szinte *nak*, *nek* ragot vonzanak ugyan, pl: *ez neki erős munka volt*, de a' *van* illy esetben, midőn tudniillik az állítmány' alapjául szolgál, a' jelen idő' harmadik személyében mindig kihagyatik, pl: *ez neki nagy*; *ez az eleség egy ember-nek kevés*.

3.) Ugyanezen ragot vonzzák:

a) A' következő melléknevek: *adós*, *alkalmas*, *ártalmas*, *hasznos*, *illő*, *jó*, *rosz*, *káros*, *kedves*, *kellemes*, *kényelmes*, *lehető*, *lehetetlen*, *szükséges*, *szabad*, *unalmas*, *üdvös*, stb, pl: *adós a' csaplár-nak*; *alkalmas inas-nak*; *ártalmas az egészség-nek*; *hasznos a' beteg-nek*; *illő apá-nak*; *illetlen pap-nak*; *jó a' maradek-nak*; *üdvös az egyház-nak*.

b) A': *való, termett, született* igenevek, mely esetben képességet, rendeltetést fejeznek ki, pl: *bíró-nak való ember, katoná-nak termett legény; költő-nek született fiú.*

c) A': *szokás és kár* főnevek, pl: *magyar-nak szokás bajuszt viselni, kár olyan-nak a' kenyér.*

4) Előfordul néha az indulatszóknál is, pl: *jaj an-nak a' szegény-nek! mit nek-em! uszu nek-i!*

5) Használtatik még:

a) *Ul* helyett, pl: *katoná-nak szántam; inas-nak fogadtam; kocsis-nak állott, szegődött.*

b) *Gyanánt* értelmében, pl: *ló-nak néztem; becsületes ember-nek tartottam, azaz: ló gyanánt, becsületes ember gyanánt.*

c) *Felé* helyett, pl: *a' falu-nak ment, a' hely-nek tartott, azaz: falu felé, hegy felé.*

d) *Hoz* helyett, pl: *nem illik az leány-nak, azaz: leány-hoz.*

e) *Rá* helyett, pl: *ivás-nak adta magát*; *kenyérkeresés-nek szánta magát*, azaz: *ivás-ra*, *kenyérkeresés-re*.

f) *Vá*, *vé* helyett, pl: *biró-nak tettek*; *tanácsos-nak nevezték*; *pap-nak szentelték*, azaz: *biró-vá*, *tanácsos-sá*, *pap-pá*.

g) *Ellen* értelmében, pl: *mellem-nek szegezte a' puskát*.

6) Használtatik továbbá: az *ellen* igekötős igék mellett is, pl: *ellen vetette nek-i*; *ellen e szólott felsőbbisége-nek*.

7) Szokásban vannak az illy kifejezések is: *neki keseredett*, *neki búsult*, *neki eredt*, *neki esett*, *neki ment*, melyek által nagyobb indulat, vagy hatásabb cselekvés jeleltetik.

8) Nagyobb nyomatosság kedvéért végre, *a' nak*, *nek* ragos szó mellett még *a' neki* is kitétetik, pl: *neki ment a' fal-nak*, *neki fogott a' munká-nak*, *neki rohant az ellenség-nek*.

5. Tárgyeset *at, ot, et, öt, t.*

1) Illy ragú nevet vonz maga mellé minden *cselekvő* íge és *részesülő*; sőt igen gyakran a' *közép* íge is, midőn *cselekvő* értelemben vétetik, pl: *ember-t lát; utczá-t jár; ör-t áll; megüli a' lov-at; a' vizs-la megállja a' nyul-at; sok-at utazott ember.*

2) Elhagyatik e' rag:

a) A' személyragos nevek' tárgyesei mellől gyakran, az egyes harmadik személyt kivévén, pl: *elvettek a' kedv-em'; ne hagyj mag-a'd.*

b) A' határtalan módu igeék előtt néha, pl: *széna gyűjteni, pipa gyútani, ház-tűz látni ment.*

c) A' részesülők előtt többnyire, melly esetben az íge a' részesülő 's a' ragahagyott szó gyakran egygyé is olvadnak, pl: *minden-látó; minden-tudó; hite-szegett; ura-hagyott; kerék-gyártó; kötél-verő.*

d) A': *va, ve* végzetű állapotjegyző előtt rendszeren, pl: *száj tátva, szem mereszt.*

ve bámul; váll vetve. A' régiek a' *ván, vén* végzetű állapotjegyzővel is hasonlókép éltek, pl: *tanács tartván; térdek hajtván imádják vala; ajtó betéven* (Müncheni Codex).

6. Okadó: ért.

1) A' nevek, mellyek valaminek okát adják, vagy értékét, becsét határozzák meg, *ért* raggal járulnak az igék- vagy a' melléknevekhez, pl: *odaadom száz forint-ért; nem adnám egy pár tinó-ért.* Különösen pedig illy ragú neveket kívánnak:

a) Következő igék: *felel, jótáll, kezeskedik, hálátad, lakol, fizet, szenved, bünhödik, ad, ígér, cserél, veszen, kap, küld, él, hal, büntet*, stb. pl: *felelsz a' kár-ért; lakol bűnei-ért; él hal a' hazá-ért.*

b) Ezen rokon értelmű melléknevek: *felelős, kezes, adós, hálados, becses*, pl: *felelős a' fia-ért; kezes a' másik-ért; hálados a' jótétemény-ért; adós a' kelme-ért; becses a' faja-ért.*

2) Használtatik az *ért* rag:

a) *Helyett* gyanánt, pl: *eszik ő érted is*, azaz: *helyetted*; *fiá-ért apja fizet*, azaz: *fia helyett*.

b) *Miatt* gyanánt, pl: *értem ne busulj*, *ne szenvedj*, azaz: *miattam*.

7. Segítő: *val*, *vel*.

1) Minden szellemi vagy anyagi kapcsolatot, érintkezést, legyen az barátságos vagy ellenséges, és eszközt jelentő nevek és igék, *val*, *vel* ragos szókat vonzanak; ilyenek a' következő igék:

a) Szövetkezést, társalkodást, mulatozást, osztozást jelentők, mint: *szövetkezik*, *szerződik*, *barátkozik*, *egyezik*, *egyezkedik*, *társalkodik*, *mulatozik*, *kártyázik*, *játszik*, stb, pl: *a' jó jó-val szövetkezik*; *Péter Pál-lal társalkodik*; *kutya a' macská-val ritkán barátkozik*. — Ide tartoznak a' hason értelmű melléknevek is, pl: *szövetségese vele*; *minden ember-rel barátságos*.

b) Ezeknek ellenkezőjét jelentők, mint:

ellenkezik, háborgodik, vagdalkozik, harczol, küzd, perel, czivódik, ví, vitáz, viszálkodik, verekedik, ütközik stb; pl: *a' török a' magyar-ral sokszor verekedett.* Ide tartoznak a' hason értelmű melléknevek, pl: *megférhetetlen szomszédjai-val; ellenséges vele.*

c) Az egyesülést, vegyülést, keverést jelentők, mint: *vegyít, vegyül, kever, zavar, habar, elegytt,* pl: *viz-zel keveri a' bort.* Így a' hason nemű melléknevek: *elegy, vegyes, kevert,* pl: *vér-rel elegy.*

Ezek közé tartoznak az *együtt, össze,* és *egybe* ígekötős igék, valamint maga az *együtt* határozó is, pl: *együtt-jár velem; velem együtt.*

d) Segítést jelentők, mint: *segít, gyámolít, ápol, támogat,* pl: *pénz-zel segítti; ruhá-val gyámolítja; a' sövényt karó-val támogatja.*

e) Bővölködést és birtokot jelentők, mint: *bővölködik, bír,* pl: *a' Tisza hal-lal bővölködik; sok ezrek-kel bír.* — Így a'

hason értelmű melléknevek, mint: *dús, gazdag, tele, teljes, rakott, tömött*, pl: *borral dús Baranya; és a kirdlyi lak' tere, öröm zajos nép-pel tele.*

f) Mérközést jelentők, mint: *mérkőzik, bír, birkozik, vetekedik, versenyez*, pl: *Pál nem bír fiá-val; az ifjak vetekednek egymás-sal.*

g) Ajándékozást és jutalmazást jelentők, pl: *bizodalmá-val ajándékozta meg; két száz darab arany-nyal jutalmazták munkáját.*

h) Kérkedést jelentők, mint: *kérkedik, dicsekedik, hetvenkedik, kevélykedik, hányakodik, pompáz*; pl: *testi erejé-vel kérkedik; nemességé-vel büszkélkedik.*

i) Élést, tartást, táplálást, hizlalást, kínálást, gyógyítást, szolgálást, kereskedést, gazdálkodást, fukarkodást jelentők, pl: *a' puszták' fiai kenyér-rel és szalonná-val élnek; bor-ral kedveskedik; gazdálkodik pénzé-vel; étel-lel kínálja.*

k) Nevelést és öregbítést, kisebbitést és

fogyasztást jelentők, pl: *a' csaplár viz-zel szaporítja borát; szerénység-gel nevelde erényedet; rágalmazás-sal kisebbiti felebarátait.*

A': *nevel* ige, midőn táplálást jelent, csak néha veszi fel *a' val, vel* ragot, pl: *hússal nevelte*; különben *on, ön, n* ragot kíván, pl: *viz-en nevelte kisdédét.*

l) Cserét jelentők, pl: *a' püspökséget zárdá-val cserélte; a' papirost arany-nyal váltotta fel.* Ezen igék egyébiránt szinte *on, ön* ragot kívánnak, *a'* mi szokottabb is; pl: *ökr-ön lovat, eb-en gubát cserélt.*

m) Fenyegetést vagy csüggesztést, biztatást jelentők, mint: *fenyeged, ijesz, rettent, rémít, elidegenít, szomorít, keserít, csüggeszt, biztat, bátorít, lelkesít, buzdít, kecségtet, csábít*, pl: *halál-lal fenyegeti; rossz hír-rel busítja; abrak-kal csalogatja a' csikót.*

n) Bajlódást, vesződést törődést, gondolást, bánást, foglalkodást jelentők, pl: *ki igen szeret mások' ügyé-vel hivatlan ve-*

szódni, az a' magáé-val keveset szokott gondolni.

o) Tartozást, adózást, fizetést jelentők, pl: *ki sok-kal tartozik, sok-kal fog adózni; kifizették apró pénz-zel.*

2) *Val, vel* ragot vonzanak azon melléknevek, melyek:

a) Két személynek vagy tárgynak egy vagy egyenlő tulajdonságát jelentik, pl: *egy idős, egy korú, egy szőrű, egyenlő, hasonlatos, egy alakú.*

b) Következők: *megyés, közös, határos, szomszéd, rokon, osztályos, atyafi,* pl: *Buda Pest-tel határos; szomszéd velem.*

c) Ezek: *adós, köteles, kénytelen, kész,* pl: *száz forintom-mal adós; köteles vele hogy fizessen.*

3) *Val, vel* ragot vesznek fel:

a) A' hasonlításoknál a' mérték különbségét jelentő nevek, pl: *egy öl-lel nagyobb; a' Duna a' Tiszánál sok-kal szélesebb.*

b) Az eszközt jelentő nevek, pl: *fegyver-rel ütta ki; bot-tal ütötte nyomát.*

c) A' mértékek' és edények' nevei, midőn eszköz' értelmét veszik fel mellékesen, pl: *a' csikot iczé-vel, az almát kósár-ral, a' burgonyát zsák-kal mérik.*

d) Az időt jelentő nevek többnyire, e' kérdésre: *mikor?* pl: *éj-jel, nap-pal, reg-gel, ősz-szel, tavasz-szal; ez előtt három esztendő-vel.* Ilyen *vel* ragos szóból rövidítetelt ez is: *este, estve*, e' helyett: *est-tel, est-vel*; valamint hihetileg ez is: *hajnal*, e' helyett: *hol-val*. Megjegyzendő egyébiránt, hogy az időnevek más raggal is használatnak, pl: nem mondjuk: *tél-lel, nyár-ral*, hanem: *tél-en, nyár-on*, vagy: *tél-ben, nyár-ban*, így: *dél-ben, hajnal-ban*, és *nyar-anta*.

4) Az adás-vevést jelentő igék melletti árnevek ezen kérdésre: *hogy? hogyan?* először az: *a, e, ja, je* birtokragot veszik fel, aztán a': *val, vel* ragot, pl: *hét forint-já-val adta el a' búzát; tíz krajczár-á-val mérik a' húst.*

Hasonlóképp ragoztatnak a' számnevek is, midőn a' mennyiséget, melly bizonyos árért adatik, határozzák meg, hol azonban az ár rendesen elhagyatik, pl: *a' tojáást hárm-á-val*, *a' diót száz-á-val* adják, azaz: *tojást hárm-at egy garasért*, *diót száz-at*.

8. Fordító: *vá*, *vé*,

1) A: *vá*, *vé* rag egy állapotból másba átalakulását jelentvén, következő igéktől vonzatik:

a) *Teszen*, *varázsol*, *bájol*, *büvöl*, *változtat*, *alakít* stb, pl: *a' vizet bor-rá váltottatta*; *ember-ré teszlek*.

b) Ugyanezeknek közép nemeitől, mint: *válik*, *változik*, *leszen*, *alakul*, *képződik*, *keményül*, pl: *az ige test-té lön*; *a' fa kővé válik*. Ezek közül azonban némelyeket a' *vá*, *vé* elhagyásával is össze lehet a' nevekkal kötni, pl: *az ige test lön*; *katoná lett*: e' helyett: *katoná-vá lett*.

2) Feleszerélhető néha a' *vá*, *vé* rag a': *nak*, *nek* raggal, pl: *bíró-nak tettek*, e'

helyett: *bíró-v á tettek*; *tanácsos-n ak neveztek*, e' helyett: *tanácsos-s á*.

3) Vétetik határozó értelemben is, mint: *kis-s é, keves-s é, töb-b é*; melyly esetben a' szenvedővel is felcserélhető, pl: *lovai többé nem mehetnek*, vagy: *többet nem mehetnek*; *kissé elfáradt*, vagy: *kicsit elfáradt*.

4) Némelly helységek' nevei e' kérdésre *hová?* szinte *v á, vé* ragot vesznek fel, pl: *Győr-r é ment*, *Fejérvár-r á érkezett*.

9. Mutató: *ul, ül*,

1) *Ul, ül* ragot vesznek fel:

a) A' nevek, a' hivatalba, tisztségbe, társaságba felvételt kifejező igék mellett, millyenek: *fogad, ismer, szövetkezik, szerződik, szegődik, áll*, pl: *tisztartó-ul fogadta*; *házasárs-ul vette*; *fegyvernök-ül állott Hunyady mellett*; *társam-ul szegődött*; *párt-ul fogta*. Ezen esetben e' rag: *nak, nek*, vagy: *v á, vé* ragokkal is felcserélhető, pl: *gazdá-ul*, vagy: *gazdá-nak*, vagy: *gazdá-v á fogadta*; *házasárs-ul*,

vagy: házastárs-nak, vagy: házastárs-sá választotta; barátom-ul, vagy: barátom-nak, vagy: barátom-má ismerem.

b) A' hasonlítási eszmét kifejező nevek, melyeket *mint*-tel is lehet használni, pl: társaimnak vesztét *hir-ül* viszi Volga' vizéhez. (Vörösmarty); *por-ul* adta be az orvosságot; *liszt-ül* adta meg a' gabonát; *szem-ül* szárított borsó; *palást-ul* öltötte dolmányát. Illyenkor e' rag helyett, *gyanánt*, *kép*, *képen*, *képében*, *ként*, *fejében*, *nevében*, *helyett*, és *nak*, *nek* is állhat, pl: *eszköz-ül*, vagy: *eszköz gyanánt*, vagy: *eszköz-kép*, *eszköz-képen*, *eszköz'képében*, *eszköz-ként*, *eszköz'fejében*, *eszköz'nevében*, *eszköz helyett*, *eszköz-nek*, *használta*; *jutalom-ul*, *jutalom gyanánt*, *jutalom-kép*, *jutalom-képen*, *jutalom-ként*, *jutalom'fejében*, *jutalom'nevében*, *jutalom helyett*, *jutalom-nak* kapta; *pénz-ül* adta a' gabonát, azaz: *pénz helyett*, vagy: *pénz gyanánt*.

Ide tartoznak a' következő kifejezések is: *ország-ul*, *város-ul*, *magyarok-ul*, *er-*

délyiek-ül, szegény emberek-ül, melyek szinte: mint, mint a' féle, vagy más módjelentőkkel is felválthatók, így: ország-osan, mint város, mint a' féle szegény emberek, pl: Ő Felségének, ország-ul, gyűlésünkben meg is köszöntük (Korponai országgyűlés); bizonysgot teszünk egész város-ul; mi szegény emberek-ül csak kenyérrel 's vízzel élünk.

Továbbá ezek is: *eb-ül, kutya-ul, pór-ul, ember-ül, melyeket minttel hasonlókép fel lehet váltani, pl: eb-ül járt, azaz: mint az eb; ember-ül viselte magát, azaz: mint ember.*

c) A' nyelveket jelentő melléknevek, ezen kérdésre: *hogyan?* pl: *magyar-ul beszél; német-ül tud; angol-ul ért; görög-ül tanul.*

2) Mint képző ragasztatik az *ul, ül* többnyire minden melléknévhez, melly esetben néha *an, en* raggal is lehet felváltani, pl: *józan-ul, gonosz-ul, ravasz-ul, vagy: józan-an, gonosz-an, ravasz-an. Az atlan, et-*

len, talan, telen végű mellékneveknél gyakran el is hagyatik, pl: *sok vidéken a' házakat vakolatlan hagyják; rendületlen állott; hirtelen elment; váratlan érkezett.*

3) *On* képző helyett áll ebben: *arcz-ul*, pl: *arcz-ul csapta, arcz-ul fű a' szél*, azaz: *arcz-on*.

4) Sajátságos kifejezésül használtatik ebben: *ap-ul, any-ul testvér*, pl: *a' görögöknél nem volt tilos nőszni ap-ul nővérekkel.*

10. Beható: *ba, be.*

1) A' *ba, be* rag valaminek beljébe hatást, vagy helybe, állapotba indulást jelent, 's e' kérdésekre: *hová? kibe? mibe?* felel meg. Vonzatik pedig a' következő igeiktől, mellyek

a) Mozgást jelentenek, mint: *megyen, siet, repül, vágtat*, pl: *a' város-ba megyek, malom-ba sietek, lelkem-be szállok.*

b) *Be* ígekötővel vannak kapcsolva, pl:

a' törökök gyakran be-ütöttek hazánk-ba; be-zárta a' szoba-ba.

c) Avatkozást, valamibe kezdést jelentenek, millyenek: *keveredik, bonyolodik, kap, fog, kezd, avatkozik*, pl: *tolvajság-ba keveredett; minden-be avatkozik; sok dolog-ba kezd; sok baj-ba bonyolódott.*

d) Állapotot jelentenek, mint: *merül, esik*, pl: *bú-ba merül; nyavalyá-ba esik.*

2) *Ba, be* ragot kívánnak ezen ígék is: *vág, üt, csap, kap*, pl: *orr-ba ütötte; hát-ba vágta; nagy fá-ba vágta fejszélét; haj-ba kapott; szeget ütött fejé-be.*

Valamint ezek is: *öltözik, öltözködik*, pl: *gyász-ba öltözött; feketé-be öltözködött.*

3) *Ba, be* raggal kívánják továbbá:

a) *A' kerül és telik* ígék az árt, becsút, munkát és fáradságot jelentő neveket, pl: *penz-be és sok fáradság-ba került; sok*

idő-be tett. Ide tartoznak az illy szólások is:
semmi-be hajtja, vagy veszi.

b) A' *szeret* és ezzel rokon értelmű igék és melléknevek, a' *szeretett* tárgyat, pl: *Virgilius' olvasdásá-ba szeretett; könyvé-be szerelmes; játék-ba bódult; táncz-ba bolondult.*

4) Ezen rag mellett nyomosítás végett gyakran még a' *bele* is kitétetik, pl: *nagyon bele-bőszült a' háború-ba; bele-szeretett könyvei-be; egészen bele-bolondult a' szöke hajfűrtök-be; bele-vágott a' más' beszédé-be.*

5) Ezen kifejezés: *fejé-be tette, szemé-be vágta a' kalapot*, e' helyett áll: *fejé-re tette, szemé-re vágta.*

11. Marasztaló: *ban, ben.*

A' marasztaló *ban, ben* rag, helyre nézve e' kérdésre: *hol?* időre nézve erre: *mi-kor?* tárgyra nézve pedig ezekre: *kiben? mi-ben?* szokott használtatni. Különösen

- 1) Vonzzák azon igék, melyek

a) Helyben maradást, tartózkodást, mulatást, szorgalmat, munkát, foglalatосkodást, bővelkedést vagy ezekkel ellenkezőt jelentenek, pl: *vár-ban lakik; a' tudományok-ban fáradni szép; a' jó-ban megfogyatkozni rút dolog.*

b) Hitet, bizodalmat, gyönyörködést, serénykedést, kevélykedést jelentenek, pl: *ki mi-ben bízik, attól hízik; hiszen isten-ben; erejé-ben bizakodik; öltözeté-ben kevélykedik.*— Így az ellenkezőt jelentők, mint: *kétkedik, bizatlankodik* stb. pl: *kétkedem, bizatlankodom benne.*

Ide tartoznak az illy szólások is: *nincs kétség benne, nincs tagadás benne, Tamas vagyok benne.*

2) A' hasonlító igék azon névhez, melyre nézve a' tárgyak összehasonlítatnak, *ban, ben* ragot kívánnak, pl: *egyik ember ész-ben felülmulja a' másikat; melly esetben a' ban, ben* rag *vel* és *ra* raggal is felváltható, pl: *ész-szel, vagy: ész-re.*

3) Az *áll* ige szinte *ban, ben* ragos nevet kíván, pl: *bőré-ben, tiszté-ben, kötelessége-ben áll.*

4) Illy ragú mellékneveket vonzanak a' következő melléknevek is: *jártas, keltes, biztos, ügyes, tudós, bűnös, ártatlan, részes, gyanús, tudatlan, járatlan, állhatalos, állhatatlan, lassú, tehetetlen, telhetetlen, rendellen* stb, pl: *kí mi-ben bűnös ab-ban gyanús; sok nyelv-ben jártas; állhatatlan feltételei-ben.*

5) *Ban, ben* ragot vesznek fel:

a) Az időt jelentő nevek e' kérdésre: *mi-kor?* pl: *egyszer esik esztendő-ben; minden órá-ban; minden idő-ben; tél-ben; nyár-ban; dél-ben; hajnal-ban.*

b) A' jelen ideű igenevek, mint: *menő, jövő, induló, bujdosó*, midőn időt vagy állapotot jelentenek, pl: *oda menő-ben, vissza jövő-ben beszállott hozzám; induló-ban van; pusztuló-ban találtam a' házá-t.*

c) Némelly, időt vagy állapotot jelentő, határozók és nevek, mint: *hajdaná-ban, minapá-ban, hirtelené-ben, ellene-ben, irányá-ban, közelé-ben, izi-ben*, pl: *nem*

úgy volt ez hajdaná-ban; a' nagy nyárfák' irányá-ban; eredj izi-ben.

d) A' személyragozott részesülők, ha a' mondatból a' *midőn, mikor*, kihagyatik, pl: *sietté-ben megbotlott; messzejártam-ban kifáradtam. A' jötté-ben, menté-ben* helyett inkább a' *jövet, menet* szokott használni, mi a' régies *jövelt- menett*-ből látszik fenmaradottnak.

6) Használtatik e' rag sokszor:

a) *Között és közől* névutó, úgy *ból, ből* rag helyett, pl: *a' gombák-ban*, vagy: *gombák között*, vagy: *gombák közől*, több a' *mérges mint a' jó; a' juhok-ban* sokat megölt a' farkas, azaz: *juhok közől; kenyér-ben* sem eszik eleget, azaz: *kenyér-ből*.

b) *Miatt és ért* helyett, pl: *búja-ban* megholt, azaz: *búja miatt; keserűségé-ben* katonának állott; *a' haza' érdeké-ben* sokat fáradozott, azaz: *érdeke-ért*.

12. Kiható: *ból, ből*.

A' *ből* rag rokon jelentésű lévén a' *ról és től* ragokkal, a' mennyiben mind hárman: e-

redést, származást fejeznek ki, megkülönböztetések már itt eleve szükséges; mi legkönnyebben úgy látszik elérhetőnek, ha eredetök vizsgálatik. E' szerint a' *től* ebből eredvén: *tő-ől*, a' *ből* ebből. *be-ől*, 's a' *ról* ebből: *ra-ól*, vezér eszmékül a' *tő*, *be*, és *ra* maradnak. Az eredet és származás tehát vagy a' *tő*-től, vagy a' *bel*-től, vagy a' *felület*-től méretik; következésképp a' származási vagy credési összefüggést, a' tárgyak között, legerősebben fejezi ki a' *ből*, gyöngébben a' *től*, leggyöngébben a' *ról*, pl: *háza-ból távozik*, *háza-tól távozik*, *háza-ról leesik*; mi a' ragoknak átvitt értelmére is alkalmazható, pl: *az orvos-ból sírásó lett*; *magam-tól tudom*; a' *régiek-ről szólok*. — A' *ből*-nek rendesen *ki*, a' *től*-nek *el*, a' *ról*-nak pedig *le* felel meg, pl: *ki-estem jogom-ból*, *el-estem jogom-tól*; *le-mondtam jogom-ról*.

1) *Ből*, *ből* ragot vonzanak az ígék:

a) Mellyek belsőből kihatást, eredést, származást jelentenek, pl: *nemes vér-ből eredt*; *kirohant a' vár-ból*; *nem minden bot-ból válik borotva*.

b) Mellyek szeretetet, kedvelést, utá-
lást, gyűlölést, bánatot, sajnálatot jelentenek,
pl: *szívem-ből sajnálom, lelkem-ből
szeretem, gyomrom-ból utálok.*

c) Az áll íge, pl: *az ember test-ből és
lélek-ből áll.*

2) *Ből,ből* ragot vesznek fel:

a) Az anyag, melyből valami készült,
pl: *fá-ból csinált vas karika; réz-ből ön-
tött szobor.*

b) A' hely, honnan valami kiindul, ki-
mozdítatik, vagy ered, pl: *éjjelkor mentünk
ki a' város-ból; eleink Ázsia-ból szakad-
tak; kivetették a' ház-ból.*

c) Az állapot, melyből másba átmenetel
történik, pl: *az orvos-ból sirásó lett; de-
ák-ból katonává lett.*

d) Az okot adó nevek, pl: *fösvényesség-
ből böjtöl; tisztelet-ből hallgatja el nehez-
telését. Illyenkor e' rag többnyire miattal is
felváltható, pl: tisztelet miatt.*

e) Parancsot, rendelést, meghagyást je-
lentő nevek, pl: *Isten' parancsa-ból tar-*

tozunk szeretni feleberátunkat; az ország' rendelésé-ből tartozunk adózni. Illyenkor a' szerint is állhat helyette, vagy: nál fogva, pl: Isten' parancsa szerint; isten' parancsá-nál fogva.

f) Midőn valahonnan egy más rész elvé-tetik, azon tárgy' neve, melyből a' rész elvé-tetett, pl: a' kenyér-ből levágott egy ka-rajt.

3) Fel lehet cserélni e' ragot a' közöl név-határozóval következő mondatokban: sok-ból választott; a' ménes-ből kifogott négy lo-vat.

13. Közelítő: *hez, hoz, höz.*

A' *hez, hoz, höz* rag valamely tárgy fe-lé mozdulást, hajlást jelentvén, vonzatik

1) Következő igéktől:

a) Mellyek közelítést, ragaszkodást, von-zalmat, hajlandóságot, kapcsolást, kötést, köt-tetést, szítást, simulást jelentenek, pl: *elvei-hez szorosan ragaszkodik; közelít a' város-hoz; fá-hoz köti lovát; kiki ma-*

*ga fazeká-hoz szít; anyjá-hoz simúl
a' csecsemő.*

b) Mellyek tudást, értést, sejtést, kez-
dést, fogást, látást, nyúlást jelentenek, pl:
*tud hozzá, mint a' hajdú a' harangön-
tés-hez; dolgá-hoz lát; pénzé-hez nyúl.*

c) Mellyek szokást, törődést jelentenek,
pl: *zaj-hoz szokott; munká-hoz tö-
rődött.*

d) Mellyek hasonlítást, rokonságot, il-
lést, illesztést, mérést, szabást, alkalmazást
jelentenek, pl: *hasonlít, mint tojás a' to-
jás-hoz; testé-hez szabták a' ruhát;
törvény-hez alkalmazza magát.*

2) Következő melléknevektől: *kegyes,
nyájjas, kemény, szigorú, igaz, hamis, hív,
hívtelen, szlves, szlvtelen, kegyetlen, rossz,
jó, illő, illendő, hasonló, hajlandó, fogha-
tó, rokon, atyafi, közel, pl: a' jók-hoz
kegyes, a' gonoszok-hoz szigorú. Ily-
lyenkor e' ragot az iránt névutóval is fel lehet
váltani, pl: a' jók iránt kegyes, a' ro-
szak iránt szigorú.*

3) *Hez*, *hoz* ragot kíván a' képest névutó is, pl: *a-hoz képest*, *mi-hez képest*.

4) Nyomosítás végett a' *hez*, *höz* ragoz nevek mellett néha a' *hozzá* is kitétetik, pl: *hozzá fogott a' munká-hoz*, *hozzá nyúlt a' pénz-hez*.

14. Határvető: *ig*.

1) Az *ig* rag térben és időben jeleli ki a' határt, ezért a' czélt, véget, messzeséget, terjedést, meddigtartást jelentő igéktől vonzatik, pl: *a' diófa-ig övé*; *a' porosz háború hét év-ig tartott*. Ha pedig a' hely vagy idő' mértékének kezdete is kitétetik, a' kezdetet jelentő névhez *től* ragasztatik, pl: *tető-től talp-ig derek ember*; *Duná-tól Tiszá-ig meg nem áll*.

2) Ezen szóktól: *soká-ig*, *nap-ig*, *mind-ig* az *ig* rag el is maradhat, pl: *három nap tartózkodott nálam*; *soká nyugszik*; *mind vártalak*.

3) Nyomosítás végett *lan*, *len* képzővel is megtoldatik, pl: *holtom-ig-lan hived*

maradok, mely esetben *a' lan*, *len* képző a' régiek' példái szerint befoglalólag jeleli a' határt, pl: *mind pokol-ig-lan lealáztatol* (Münchener Codex) azaz: *egészen le a' pokol-ba*. Így ez: *egy-ig-len elvesztek a' harc-ban*, azt jelenti, hogy *egy sem maradt élve*, holott ez: *egy-ig levágták*, azt teszi, hogy *még egy megmaradt*. A' Bécsi Codexben megtoldva is fordul elő ekképen: *hete-ig-lente*.

15. Állapító: *en, on, ön, n*.

1) Illy ragú neveket vonzanak magok mellé:

a) Az ígék, midőn valamelly tér vagy hely feletti megállapodást, mozgást, cselekvést, szenvedést, vagy állapotot jelentenek, 's e' kérdésre: *hol?* felelnek meg, pl: *a' gólya háztető-n rak fészket: fűzfá-n nem terem alma; a' tanyá-n van; idegen orszá-g-on jár*.

b) Következő ígék: *él, táplál, tart, hízik, hizlal, telel, teleltet*; pl: *kenyer-en él, szalmá-n telel, makk-on hízik*.

c) Ezek; gondolkodik, tanácskozik, o-

koskodik, pl: *az ország' dolgai-n tanács-k o z n a k*; *házam' építészé-n gondolko-dom*; *hasztalanságok-on o koskodna k*. Ezekben az *on* ragot *ról*-l al is fel lehet váltani.

d) Ezek: függ, lóg, csügg, áll, van, pl: *fal-on f ü g g*; *nyakam-on c s ü g g*; *rés-en v a n f ü l e*; *az-on v a g y o k*; *ajtó-n áll*.

e) Ezen névutók: *át*, *által*, *keresztül*, pl: *át-úszott a' Tiszá-n*; *keresztül lőtt az ablak-on*.

2) *En*, *on*, *ön*, *n* ragot vesznek fel:

a) Az okot jelentő nevek, következő ígék mellett: *tünődik*, *búsul*, *töprenkedik*, *bosszankodik*, *stránkozik*, *str*, *kesereg*, *álmélkodik*, *iszonyodik*, *bámúl*, *báméskodik*, *nevet*, *mosolyg*, *mosolyodik*, *összevesz*, *veszekedik*, *vitáz*, stb, pl: *apja' halálá-n ke-sereg*; *összevesztek a' koncz-on*. Itt az *on* ragot *felett* névutóval is többnyire fel lehet cserélni.

b) Az eszköz, melly által valami fogva vagy kötve tartatik, pl: *fék-en tartja lovát*; *kötél-en vezetik az ökröt*.

c) Az érintés' helye, pl: *orr-on ütötte; pof-on vágta; nyakunk-on a' török; hátunk-on az ellenség.*

d) Az időnevek ezen kérdésre *mikor?* pl: *tél-en, nyár-on, Hétfő-n, Kedd-en, jövő hét-en, (lásd vel).* A' *nap* és *kor* nevek e' ragot rendszerint elhagyják, pl: *Vasárnap, holnap, minap, akkor, mikor, semmikor, jókor.*

e) Az árnevek, pl: *pénz-en vette; gaboná-n cserélte; ingy-en adta.*

3) E' névutók: *kivül, belül, alul, felül, innen, túl,* a' nevet, mellyhez tartoznak, szinten ezen raggal kívánják, pl: *ház-on kívül; Tiszá-n innen, Duná-n túl.* A' *kivül* mellett e' rag néha el is hagyatik, pl: *kétség kívül; a' nagy világon e' kívül nincsen számodra hely* (Vörösmarty).

4) Használtatik e' rag néha

a) *Nál, nél* értelemben, e' kifejezésekben: *nyak-on kapta, üstök-ön ragadta, szavá-n fogják a' harist, lopás-on kapták, tolvajság-on érték, vitorla-szárnnyak-on a' sajka elröpi* (Vörösmarty).

b) *Űl* módmutató helyett, pl: *rosz név-en vette*, azaz: *rosz név-ül*.

5) Midőn a' vonzott *on* ragos név ki nem tétetik, a' *rajta* határozó használtatik, pl: *rajta vesztett*; mi nyomatosság végett gyakran az *on* ragos név mellett is megtartatik, pl: *rajta kapták a' család-on*.

16. Felható vagy irányzó: *ra, re*.

A' *ra, re* rag, eredeti értelménél fogva a' tárgyaknak, mellyek' neveihez járul, felületét, felszínét, tetejét jeleli ki alapul, hová valami helyheztetni, mozdúlni, vagy irányoztatni gondoltatik; ezért

1) Felveszik a' fel- vagy leereszkedést, mászást, kapaszkodást, repülést, hatást jelentő igék melletti tárgynevek, mellyek ezen törekvés' állapotási pontját meghatározzák, pl: *fá-ra száll a' madár*; *homok-ra építi házát*; *ág-ra kapaszkodik*; *föld-re esik*.

2) Vonzatik következő igéktől, mellyek

a) Irigykedést, bosszankodást, haragot, agyarkodást jelentenek, pl: *haragszik szom-*

szédjára; agyarkodik az egész város-ra; irigykedik a' boldogabbak-ra; neheztel barátai-ra. Ezen esetben ellen név-
tóval is fel lehet cserélni, pl: *mit agyarkodol
ellenem?*

b) Hatást, parancsolást jelenek, pl: *szí-
vé-re szóltam; lelké-re kötöttem; szol-
gám-ra parancsoltam,*

c) Becsülést, ítélest, kárhoztatást jelen-
tenek, pl: *halál-ra ítélték; pokol-ra
kárhoztatja; kevés-re becsüli; a' jó
hazafi több-re nézi hona' boldogságát é-
leténél.*

d) Kérést, esküvést, fogadást, sürgetést,
felszólítást, kényszerítést jelentenek, pl: *isten'
nevé-re kérlek; menny-re föld-re eskü-
dött; becsületem-re fogadom.*

e) Tanítást, oktatást, intést, biztatást,
vezetést, csábítást jelentenek, pl: *a' jó apa,
jó-ra tuntja gyermekeit; ki igazságot
mond, jó-ra int; szorgalom-ra biztat-
ja tanítványit; rossz-ra csábította földieit.*

f) Figyelmezést, vigyázást, nézést, te-

kintést, törekvést, iparkodást, ügyekvést, szánást, elszánást, ajánlást jelentenek, pl: *figyelmez és hajt a' szó-ra; hallgat a' beszéd-re; vigyáz becsületé-re; nagy-ra törekszik; rá' szánta magát.*

g) Fordulást, változást jelentenek, pl: *jó-ra fordúlt dolga; halál-ra vált.*

3) A' *feledkezik, emlékezik, bámúl, gondol* igék is vonzanak néha *ra, re* ragot, mely esetben e' raggal tárgynál megállapodást akarunk kifejezni, pl: *emlékezzünk őseink-re; ráfeledkezett, azaz: rábámúlt, vagy: rácsodált.*

4) Az egésznek felosztását, oszlását, eldarabolását jelelő igék mellett a' részek veszik fel a' *ra, re* ragot, pl: *Magyarország négy kerület-re oszlik; a' nemzet pártok-ra szakadt.*

5) Vonzatik továbbá e' melléknevektől: *alkalmas, képes, kész, hajlandó, kellő, való, képtelen, alkalmatlan, stb*, pl: *ki mi-re hajlandó, ar-ra alkalmas is szokott lenni; jó-ra való, semmi-re kellő.*

6) Vonzatik a' *nézve*, *nézvest* határozóktól is, pl: *mi-re nézve*, *ar-ra nézvest*.

7) Használtatik

a) Árt, idő- és távulsági határt megállapító értelemben, pl: *tíz forint-ra tartja párját juhainak*; *eltávozott egy hét-re*, *örök idő-re*; *Pest Budához 300 ölnyi-re van*; *induló-ra dobolnak*; *estvé-re harangoznak*,

b) *Hoz* és *be* értelemben, következő kifejezésekben: *kút-ra megyen víz-ért*; *erdő-re indult fa-ért*; *víz-re hajtja marhát*.

c) *Felé* helyett, pl: *jobb-ra*, *bal-ra*, *elő-re*, *hát-ra*, *csá-ra*, *hajsz-ra*, *tőled-re*, *hozzád-ra*, mely két utóbbinál a' *ra*, *re* rag el is hagyatik, így: *tőled*, *hozzád*.

d) *Ellen* értelemben, pl: *Hunyady a' török-re ment*; *Szigetvárárt megszállá, a' jó vitéz ur-ra*, *Zrínyi Miklós-ra* (Pethő Gergely Krón). Ide számítandók az ilyenek is: *nyulak-ra vadász*; *fogfájás-ra olvas*.

e) *Szerint* értelemben, pl: *kényé-re éli világát*; *paraszt mód-ra bánt vele*.

f) Az ige' határtalan módja' kikerülésére,
pl: *jószágai' megsemlélésé-re ment, e' helyett: jószágait megsemlélni.*

8) Feljegyzendők itt e' sajátos szólások is: *apjá-ra ütött; bokor-ra köti; csomó-ra fűzi; vas-ra veri; csomó-ra fojtja a' zsákot; magá-ra érti a' példázgatást; eszé-re tért.*

9) Nyomositás végett a' *ra, re* rag mellett gyakran a' *reá, rá* is kitétetik, pl: *reá-hágott a' lábá-ra; rá-állott a' gonoszok' tanácsá-ra.*

17. Leható vagy visszairányzó: *ról, ről.*

A' *ról, ről* rag valaminek felületéről el- vagy levélt, szakadást, lehatást jelent, 's a' helyet ezen kérdésekre határozza meg: *honnan? miről?* pl: *a' ház-ról leesett; a' hegy-ről leszaladt.*

1) Vonzatik az igéktől, melyek jelentenek:

a) Elfeledést, aggodást, gondoskodást, kételkedést, pl: *a' jótétemények-ről elfeszókötés.*

ledkezni nem illik; kiki gondoskodik magá-ról; a' józan ész nem kételkedi isten' léte-ről.

b) Gondolkodást, emlékezést, pl: *emlékezzünk régiek-ről, Scythiából kijöttek-ről.*

c) Meggyőződést, pl: *meg vagyok győződve jószívűséged-ről.*

d) Tudakozódást, tudósítást, lemondást, pl: *nagy ember aprólké dolgok-ról nem tudakozódik.*

e) Dicsérést, magasztalást, híresztelést, nevezést, hívást, pl: *Budát dicsérik szép kilátása-ról; a' Hegyalja világszerte el van híresztelve jó borá-ról.* Ide tartoznak az ezekkel rokon értelmű melléknevek is, millyenek: *híres, nevezetes*, pl: *Balaton nevezetes fogas halá-ról; Erdély szép lovai-ról híres.*

2) A' *le* határozóval összekapcsolt igék is e' ragot vonzzák, pl: *le-szállították a' polcz-ról;* — hol azonban a' *le* néha alattomban értetik, pl: *ág-ról szakadt ember.*

3) Használtatik

a) *Felől* helyett is, pl: *azt halottam az öcsém-ről, hogy katonának állott.*

b) *Ből* értelmében, pl: *falu-ról jött; erdő-ről hord fát, Duná-ról vizet.*

18. Távolító: *tól, től*

A' *tól, től* rag a' nevet, mellyhez ragasztatik, az eredés' tövévé, vagy a' megindulás', eltávozás' pontjává, azaz azon határvonallá teszi, honnan valaminek eredése, távozása, vagy távulléte méretik, pl: *mindnyájan Ádám-tól eredünk; Buda Pest-től 300 ölnyre van.* Illy értelemben határozza meg mindazon nevek' jelentését is, mellyektől valami szelleminek, jónak, vagy rosznak eredése származtatik, pl: *Isten-től jót várunk; sokan félnek a' haláltól.*

1) Vonzzák az igék, mellyek

a) Eredést, származást, kezdetet, okozatot, függést jelentenek, pl: *ez a' ló telivértől származott; a' rómaiak Róma' alkotásá-tól kezdték történetírásukat;*

reggel-től számítva; ez csak at-tól van (az okozza); nem függők senki-től.

b) Távozást, távulságot, elmaradást jelentenek, pl: *a' hajó tova haladt a' part-tól; alina nem messze esik fijá-tól; hátra maradt társai-tól.*

c) Várást, reményt, ohajtást, kívánságot, akarást, kérést, követelést jelentenek, pl: *korunk-től sokat várunk; ez ember-től reményt nem reményltem; az úrtól ohajtók, kívánók, akarok hallani valamit; a' hitelező kéri, követeli adósi-tól pénzét.*

d) Övakodást, eltiltást, elzárást, elrekesztést, tartózkodást, idegenkedést, undorodást, félelmet, ijedést, irtózást jelentenek, pl: *ódd magad a' rossz-tól; tartózkodjál a' játék-tól; elidegenedett régi barátja-tól; undorodik az ételtől; nem fél a' kísértet-től; meg nem ijed maga árnyéka-tól; irtózik a' béka-tól.*

e) Különbözést, elválást, elszakadást, eltajzást jelentenek, pl: *fia különbözik az apja-tól; elvált hitvesé-től; elszakadt honá-tól; elfajzott a' többi-től; elütött amat-tól.*

f) Megszabadulást, menekülést, tisztulást jelentenek, pl: *megszabadult a' baj-tól; megmenekedett a' halál-tól; megtisztult a' levegő a' köd-től.*

g) Elvevést, elragadást, elrablást, megfosztást jelentenek, pl: *elvettük isten-től az áldást; elfoglalta szomszédja-tól a' földet; elragadta a' ház-tól a' leányt; elrabolta az útas-tól a' pénzt; megfosztotta vagyoná-tól.*

h) Tudást, írtést, hallást jelentenek, pl: *magam-tól tudom; apám-tól értem; barátom-tól hallom.*

2) Vonzatik a' szenvedő igéktől is, pl: *isten-től teremtetünk; anyá-tól születünk.*

3) Vonzatik e' melléknevektől is: üres, tiszta, ment, független, pl: *munká-tól üres idő; bűn-től tiszta; adósságá-tól ment; minden-től független ember.*

A' fogva névutó az időneveket szinte től, től raggal vonzza, pl: *rég-től fogva; má-tól fogva; —* melly esetben az áta-val is fel

lehet cserélni, de ekkor aztán *a' tól, től* rag *a'* névtől elmarad, pl: *esztendő ót a; tegnap ót a.*

5) Használtatik *a' tól, től*

a) *Miatt* helyett, pl: *nem lát a' füst-től; elkábult a' gőz-től.* Ez esetben mindazon nevek mellett is állhat, melyek *a' miatt*-ot megszenvedik, pl: *nedves a' harmat-tól; bűdös a' kevélység-től; részeg a' bor-tól.*

b) *Által* helyett, pl: *magá-tól értődik.*

19) Veszteglő: *nál, nél.*

A' nál, nél valamely tárgy mellett vagy annak közelében létezést, nyugvást, veszteglést, vagy működést fejez ki, miért is

1) Vonzatik azon igéktől, melyek tartózkodást, lakást, mulatást jelentenek, pl: *házam-nál tartózkodik; a' gyermekek szülei-nél laknak.*

2) *A' fog, kap, ragad* igék mellett az érintett tárgy, *nál, nél* ragot veszen fel, pl: *hajá-nál fogta; szárva-nál ragadta*

(lásd az *en*, *on* ragot). Ide tartoznak e' példák is: *mi-nél fogva*, *an-nál fogva*.

3) A' hasonlítás' közép foka szinte *nál*, *nél* ragot vonz, pl: *nincs szebb virág a' rózsá-nál*; *sebb-nél sebb*. Ide tartoznak a' hasonlítást kijelentő határozók is, mint: *inkább*, *kevesebbé*, 's az ilyenek: *erősebben*, *jobban* stb. pl: *mi-nél inkább szalad*, *an-nál hátrább marad*.

4) Valamelly foglalkozás mellett töltött idő is *nál*, *nél* raggal fejeztetik ki, pl: *sírt a' temetés-nél*; *jól lakott az ebéd-nél*; *elaludt az irás-nál*.

5) A' bolti, fogadói és ezekhez hasonló címneveknél is *nál*, *nél*, használtatik, pl: *a' Szarvas-nál*; *az arany biká-nál*. Hibásak az illy felírások: *Vendégfogadó a' Nádorhoz*.

6) Felcseréltetik

a) A' *mellett*, *között* és *közben* névutókkal is, leginkább a' hely- és tér-neveknél, pl: *a' vívás-nál megsebesedett*, vagy: *vívás közben*; *a' magyarok-nál* vagy: *magyarok*

között, más *a'* szokás; *Mohács-nál* vagy: *Alohács mellett*, nagy ütközet történt.

6) Némelly vidékeken *a'* hasonlításokban *a'* *tól*, *től-lel*, hibásan pl: *szebb tőlem*, *nagyobb tőlem*, e' helyett: *szebb nálam*, *nagyobb nálam*.

7) Használtatik némelly vidékeken *hez*, *hoz* helyett szinte hibásan, pl: *gyere nálam*; *nála ment*, e' helyett: *jere hozzám*, *hozzá ment*.

8) *A' nála* midőn hasonlítatik, *nál* raggal, vagy *a'* nélkül is használtatik, pl: *nálam*, vagy: *nálam-nál erősebb*.

20. Hasonlító: *képen*, *kép*, *ként*.

A' hasonlító *képen*, *kép*, *ként* rokon értelműek *a'* *gyanánt*, *szerint*, *módon* és *mint* szókkal, 's ezekkel gyakran fel is cseréltetnek, pl: *Pál apostol-ként* mindent megkísértettek; *magam-ként* ő is gyarló ember; *segeljünk a' dolgon azon-kép*. Innen származtak *a'* *semmikép*, *akkép*, *valamikép*, *ilyetén-kép* stb.

21. Tömegesítő: *astul, estül, ostul, östül.*

Az *astul, estül, ostul, östül* képző, tömegesítés', összefoglalás' értelmét adja a' nevekhez, 's többnyire az *együtt* szóval oldathatik fel, pl: *lelk-estül, test-estül, feleség-estül, gyermek-estül, egész-falu-stul oda vagyunk; sereg-estül elveszett, azaz: seregével együtt.*

22. Osztó: *enként, onként, önként.*

E' képző valaminek részekre osztását jelenti, és kapcsolthatatik

a) Minden tö-számnévhez, pl: *egy-enként, kett-önként, öt-önként, száz-onként.*

b) A' pénz' neveit, valamint akármelly időt, nemet, fajt, 's egészet jelentő nevekhez, valahányszor ezekben a' felosztási eszme forog fenn; miért is illy képzőü neveket vonzanak mindazon igék, mellyekkel részes öregbedést vagy kisebbedést, emelkedést vagy csökkenést fejezünk ki, pl: *rész-enként,*

darab-onként, forint-onként, fok-onként, év-enként, kor-onként, apró-nként emelkedett, vagy: szállott.

23) Időrag: *kor*.

Ezen rag mindenféle időt, napot, ünnepet jelentő nevekkal csatlakozhatik e' kérdés-re: *mikor?* pl: *tavaszkor, multkor, jókor, aratáskor.*

Ha az illy időt jelentő nevek egy napi tárgyról szólnak, a' *kor* helyett *napján* —, ha pedig több napi tárgyat jelentenek, *idején* vagy *idejében* szókkal is lehet élni, pl: *Gergelykor*, vagy *Gergely' napján*; *aratáskor*, vagy *aratás' idejében*, vagy *idején*.

Jegyzet. A' következő névragok: *nek, ért, vel, hoz, ról, ra, től, ndl*, midőn maga a' név kitéve nincs, személyragozva is használtak, pl: *nek-em, nek-ed, nek-i, ért-em, ért-ed, ért-e*, stb. A' *ből* helyett *belől* van szokásban.

TOLDALÉK.

A' *várak', városok', faluk' és puszták'* neveihez a' *hová? honnan?* és *hol?* kérdésekre

járuló ragokra nézve a' nyelvszokás ingadozó; mit e' tekintetben határozni lehet, következő.

1) Azon helyneveknél, melyekhez a' *hol?* kérdésre *on*, *en*, *ön*, *n* állapító-rag függesztetik, a' *hová?* kérdésre általában *ra*, *re* —, a' *honnan?* kérdésre pedig *ról*, *ról* használtatik, pl: *Budá-n*, tehát *Budá-ra*, *Budá-ról*; *Pest-en*, tehát *Pest-re*, *Pest-ről*.

2) Azon helyneveknél pedig, melyeknél a' *hol?* kérdésre *ban*, *ben* felel meg, a' *hová?* kérdés *ba*, *be* —, a' *honnan?* *ból*, *ből* ragot kíván, pl. *Pozson-ban*, tehát *Pozson-ba*, *Pozson-ból*.

3) Szokásban van némelly helyneveknél, a' *hol?* kérdésre *on*, vagy *ban* rag helyett *att*, *ett*, *ott*, *ött*, *t*, képzővel is felelni, pl: *Fejérvár-on*, vagy *Fejérvár-ott*; *Győr-ben*, vagy *Győr-ött*. Az ilyeneknél a' *hova?* kérdésre *ra*, *re*, *ba*, *be* helyett *vá*, *vé* raggal is felelhetünk, pl: *Fejérvár-rá*, *Győr-ré*.

Az itt előadott 1. és 2. szabályokra nézve pedig következők figyelembe veendőek:

1) *On, en, ön, n*, tehát *ra, re*, és *ról, ról* ragokat vesznek fel

a) A' magánhangzón végződő helynevek többnyire, de az *i* végzetűek kétesek.

b) A' *b, cz, cs, d, f, g, gy, j, k, l, ly, p, r, s, sz, t, ty, z*, és *zs* végzetűek, pl: *Vereb-en, Vereb-re, Vereb-ről*; *Horpács-on, Horpács-ra, Horpács-ról*. Kivételnek *Zágráb, Győr, Sátoralja-Ujhely, Érsekújvár, Eger, Modor, Nagyszombat, Rimaszombat*.

2) *Ban, ben*, tehát *ba, be*, és *ból,ból* ragokat kívánnak.

a) A' világrészek', birodalmak', országok', tartományok', vármegyék', szigetek', vidékek', erdők', ligetek' nevei, pl: *Afrika-ból Azsiába költözött, 's India-ban telepedett meg*.

b) A' külföldi városok' nevei, akárminly végzetűek legyenek, pl: *Bécs, Lincz, Prága, Dresda*.

c) Az *m* végzetűek, pl: *Veszprém, Komárom, Bajom*.

13. §. NÉVHATÁROZÓK' VONZATA. 93

d) Az *n* és *ny* végzetűek, pl: *Surány*,
Párkány.

13. §. NÉVHATÁROZÓK VONZATA.

A' névhatározók kétfélék:

A. Helyhatározók e' kérdésekre

<i>Hol?</i>	<i>Hova?</i>	<i>Honnan?</i>
alatt,	alá,	alól.
előtt,	elé,	elől.
fölött,	fölé,	fölől.
—	felé,	felől.
hegyett,	hegyé,	—
helyett,	—	—
körött,	köré,	köröl.
körül	—	—
közepett,	—	—
között,	közé,	közöl.
mellét,	mellé,	mellől.
megett,	megé,	megől.

B. Különbféle értelmű névhatározók

által,	nélkül,
ellen,	óta,
gyanánt,	szerint,
íránt,	végett,
miatt,	után.

Mind a' két rendbeli névhatározók ragatlan nevek után szoktak tétetni, pl: *kert alatt, ház körül, hát megől, pénz gyanánt, fa iránt*. Miként veszik fel magok a' ragot, ha birtokos főnévvel birtokviszonyba jönnek, a' sajátító *nak, nek* ragnál adatott elő. Egyébiránt az *óta*-t kivéven, ha a' név mellettük nincsen kitéve, személyragozva magán is használtatnak mindnyájan; így *miatt-am, miatt-ad, miatt-a; helyett-em, helyett-ed, helyett-e, körül-em, körül-ed, körül-e*.

Jegyzet. *Iránt* névutót kívánnak e' melléknevek: *hü, idegen, érzékeny, kegyes, jó*; — *nélkül*-t a' szűkölködést jelentő igék és igenevek, mint: *szűkölködik, ellehet, szűkölködő, ellevő, megélhető* stb. — Az *óta* az időpontot határozza meg, melytől valami számíthatik, pl: *rég óta, mi' óta; születésem óta*. Mivel pedig, mint imént említett, a' névutók ragatlan nevek után szoktak tétetni, hibásan beszélnek így sokan: *születésem-től óta*.

Kitetszik az előadottakból, hogy

1) Ugyanazon szó, változó viszonyai szerint különböző ragokat vehet fel, pl: az *áll* ige: *katónának áll, az ember test-ből és lélek-ből áll; az ellenség-hez áll, lábá-*

ra áll, az asztal-on áll, bőri-ben áll, fal-nál áll; — a' tartige: tartok től-e, vel-e tartok, Budá-nak tartok, medd-ig tart, nagy-ra tartja magát, két forint-ra tartja, két forint-on tartja, gyűlés-t tart, a' törvény-hez tartja magát; — az üt'ige: fá-ba ütött a' mennykő, fal-hoz ütötte az üveget, bot-tal ütötte nyomát, apjá-ra ütött, az asztal-ra ütött.

2) Ugyanazon szó egyszerre, többféle viszonyban állván más szókkal, többféle ragot vagy névutót, vagy mindkettőt is vonzhat ugyanazon mondatban, pl: *dárdá-val rohant az ellenség-re; szlv-ből barátkozik vel-e; meggyőződés-ből viseltetik bizodalom-mal barátjá-hoz; Zrínyi Sziget-nél a' vár-ból nagy bátorság-gal rohant az ellenség-re; Péter Pál-nak száz forint-tal adós; harcz-ban és béke-ben hűvek esküjök-höz; a' Duna mellett nyomta az ellenség-et a' határszélek felé; sok gondja között is megemlekezik barátai-ról.*

14. §. IGEKÖTŐK' VONZATA.

Az igekötők, mik a' szórend' különbséle szabályai szerint az igének majd eleibe majd utána tétetnek, következő ragú nevet vonzanak az ige mellé

át, által, on ragút, pl: *a' víz-en át-vitte.*
alá .. nek — pl: *alá-ment a' völgy-nek.*

be, bele, be — pl: *be-taszította a' Duna-ba.*

el, .. től — pl: *el-vette től-e.*

ellen, ellent, nek — pl: *ellent-állott nek-i.*

fel .. ra — pl: *fel-repült a' ház-ra.*

ki .. ből — pl: *ki-vonta hüvelyéből.*

le .. ról — pl: *le-mondott hivataláról.*

össze .. vel — pl: *össze-jött vel-e.*

rá .. ra — pl: *rá-beszélte a' házasság-ra.*

egybe) vel — pl: *egybe-olvadt vel-e.*

együtt) vel — *együtt-tart vel-ök.*

Ide tartoznak még az *elő*, *hátra*, *szét*, *vissza*, *fenn*, *meg*, de ezeknél inkább az íge' értelme határozza meg, melly esetben milly ragú név tétessék melléjük.

Ezeket végre: *be*, *le*, *hátra*, *elé*, *fel*, *alá*, *ki*, a' *felé* névutó helyett *nak*, *nek* raggal is használják némelly dunántúli vidékeken, így *arra be-nek*, *arra fel-nek*, *arra ki-nek* ment, e' helyett: *arra be-felé*, *arra fel-felé*, *arra ki-felé*.

15. §. HATÁROZÓK' VONZATA.

A' határozók kétfélék: *helyhatározók* és *különféle értelműek*.

1. A' *helyhatározók* következők:

alúl,	innen,
belül,	túl,
elül,	kivül,
fölül,	keresztül,
hátul	

Ezek e' kérdésre *hol?* mindnyájan *on* raggos nevet vonzanak, pl: *ház-on alul*, *kert-en belül*, *rét-en fölül*; e' kérdésre
SZÓKÖTÉS.

pedig *honnan?* *ról* raggal is használtathatnak,
pl: *alul-ról, fölül-ről, kívül-ről, belül-ről.*

2) A' különféle értelműek közül a'

benn, bent, — *ben* ragos nevet vonz, pl:
bent van a' házban.

képest, közel, — *hez* ragost, pl: *ah-hoz*
képest, a' város-hoz közel.

fenn, fent, — *on* ragost, pl: *fenn van*
a' fá-n.

messze, távul, tova, — *től* ragost; pl:
házája-tól távul; Debreczen messze
sze van Pest-től; tova szakadt ba-
rátai-tól.

nézve, nézvest, — *ra* ragost, pl: *ar-ra*
nézve vagy nézvest.

fogva, eszközneveknél *nál* ragot, időne-
veknél *től* ragot, — pl: *kezé-nél fog-*
va; má-tól fogva.

együtt, — *vel* ragot, pl: *fá-val együtt*
elültazott. Az össze az együtt-tel rokon
értelemben vétetvén, szinte vel ragot vonz
a' régiek szerint, pl: az emberek-kel
össze, azaz együtt.

16. §. KÖT- ÉS INDULAT-SZÓK' VONZATA.

1) A' kötszók mindenkor több szót vagy mondatot foglalván együvé, magán nem állhatnak; különösen

a) Az *és* a' mondat' elejére nem tétethetik, hacsak az előző szó vagy mondat allattomban nem értetik. Rendszeren tehát más szó vagy mondat előzi meg, pl: *én és ő ott voltunk.*

b) A' *minél*, mindenkor *annál*-t, egyszerűsminde a' hasonlítás' közép fokán álló nevet vonz maga mellé, pl: *minél jobb, annál kedvesebb; minél előbb jössz, annál szívesebben látlak.*

c) A' *mennél* és *mentől* a' *mind* vagy *mind* szóból eredvén, a' régieknél a' hasonlítás' felső fokát fejezte ki, pl: *mentől* vagy *mendnél gonosz*, annyi volt mint: *mindnél gonoszabb*, azaz *leggonoszabb* = pessimus; *mentől* vagy *mendnél nagyobb*, annyi mint: *mindnél nagyobb*, azaz *legnagyobb* = maximus (Münchener Codex). Innen maradt fel a' mai nyelvben is az ilyen kifejezés: *mennél* vagy *mentől hamarabb*, azaz *igen hamar*, vagy *lehető leghamarább.*

d) Az *így* és *olly* felváltva használtatik a' főneveknél, de különböző értelmet ad, pl: *én szintúgy ember vagyok mint te*, és: *én szintolly ember vagyok mint te*. A' határozóknál mindig az *olly*, *ollyan* van szokásban, pl: *olly igen szeretem, hogy meghalnék érte*; *olly szépen ír*.

2) Az indulatszók közül.

a) *Jaj*, *ne*, *nesze*, tulajdonító ragú neveket kívánnak, pl: *jaj nek-em!* *ne nek-ed!*

b) A' *nosza* és *uszu* vagy *utszu*, — *rajta*-val használtatnak, a' *hajh* pedig *rá*-val, pl: *nosza rajta!* *uszu rajta!* *hajh rá!*

c) Az *óh*, *ha*, *bárcsak*, *vajmi*, *vajha* rendesen ohajtó módú igével szövetkeznek, pl: *óh ha tud-nám!* *bárcsak megnyernéd!* *vajmi szép len-ne!* *vajha kijő-ne!*

17. §. AZ IGÉK' EGYMÁSKÖZTI VONZATA.

1) Ha a' mondatban két íge van kötszó nélkül, az egyiknek határtalan módon kell állania, pl: *akarom tudni*; *kívánom értesíteni*.

2) Midőn ezen határtalan módot személy

17. §. AZ IGÉK' EGYMÁSKÖZTI VONZATA. 101

szerint kívánjuk meghatározni, vagy nagyobb nyomatosság' kedvéért is: a' határtalan módú íge személyragozva használtatik, pl: *ír-nom kell*; *illik elmen-ned*.

3) A' *van*, *nincs*, *sincs*, *fáj* személytelen igék mindenkor birtokos- és birtok-névvel szövetkeznek, még pedig úgy, hogy a' birtokos név tulajdonító ragot-, a' birtoknév személyragot kap, pl: *nek-em van dolg-om*; *könyvé-nek nincs előszá-va*; *Péter-nek fáj feje*.

4) Ezen határtalan módok: *mehetni* és *lehet menni*, a' köz életben felcseréltetnek egymással; noha értelmök különböző annyiban, hogy amaz *tehetséget*, ez *lehetséget* fejez ki. Így pl ez: *mehetni*, azt teszi, hogy bennünk nincs hiba, készen vagyunk, fegyverkezve vagyunk, — ez pedig: *lehet menni*, azt, hogy nincs gát, nincs akadály, melly bennünket a' menéstől visszatartóztatna. Így a' fejezet *mondhatni* ugyan feketének, mert *tehetségünkben* áll, hogy feketének mondjuk; de *nem lehet* feketének *mondani*, mert a' fejez egészen kizárja a' fekete' eszméjét, tehát nem fekete. Így

nem fizethetek, mert nincs pénzem; *nem lehet fizetnem*, mert nincs ki felvegye a' pénzt. Szóval az első esetben mindig a' *tud*, *bír*, *képes* szók' értelme lappang, a' másodikban az *illik*, *szabad*, *helyes*, *lehetséges* szóké. Egyébiránt ezen különbség, miként a' fenebbi példákból is lehet látni, a' *hat*, *het* képzős igék' többi módjaira is kiterjesztendő.

5) A' *szabad*, *nehéz*, *könnyű*, *lehetetlen* melléknevek, épen úgy, mintha személytelen igék volnának, határtalan módú igéket vonzanak, vagy személyraggal vagy a' nélkül, pl: *szabad tudni*, vagy *tud-nom*; *lehetetlen felfogni*, vagy *felfog-nom*. Ezen kifejezésekben mindenkor a' *van* ige hallgattatik el.

A' régiek személyragozták a' határtalan módú igéket akkor is, midőn személyes ige mellett állanak segédül, pl: *akarom tennem*.

18 §. IGENEVEK' VONZATA.

1) Az *igenevek'* vonzata ugyanaz, melly az *igéké*, mellyektől erednek, pl: *sok-at tanuló*, *keves-et tudó*; *sok-kal bíró*, *kevés-ről rendelkező*.

2) A' *való*, minthogy létezést, birtokot, származást, használatást, alkalmasságot jelent, ezen különböző viszonyokhoz képest különböző ragokat vonz, pl: *katoná-nak való*, *ház-ba való*, *bor-ra való*, *Pest-re való*, *Pest-ről való*, *arany-ból való*, *Bécs-ből való*, *nyak-ra való*, *semmi-re való*, *mindenek felett való*, *alá való*, *alatt való*. Egyébiránt a' *való*-t

a) Helyneveknél *i* képzővel lehet felcserélni, pl: *Pestre való*, vagy *Pestről való*, vagy *pest-i*.

b) Hol az értelem nem zavartatik, egészen is kihagyni, pl: *nagyra vágyás*, *arra nézve*, *szemre hányás*, *várba menetel*, *meny-be menetel*. Ha pedig

c) A' *való*' kihagyásával az értelem csorúlna, rövidség' okáért a' névutók *i* képzőt vesznek fel, pl: *a' Mátra felett-i felhő*; *Duna mellett-i városok*; *föld alatt-i barlangok*. — Ezen szabály alá esnek a' meghatározók is: *alul*, *belül*, *elül*, *fölül*, *kivül*, *innen*, *túl*, pl: *házon kívül-i*; *Dunán innen-i* és *túl-i terület*. Az újabb divat ha-

sonló esetben még némely *ragokra* is kiterjeszti az *i* képzőt, pl: *a' bogarak-ról-i értekezésében sok tanulságost mondott*; mit azonban igen csínján és ovatosan kell használni, annyival inkább, mert *a' mondat'* más fordúlata által könnyen kikerülhető, pl: *értékezésében a' bogarokról, sok tanulságost mondott*, vagy: *a' bogarokról értékezésében*.

d) Midőn *a' való*, *a' ba*, *be* vagy *ből* után következik, *beli* képzővel lehet felváltani, pl: *kertből való* vagy *kert-beli*; *házba való*, vagy *ház-beli*.

3) *A' levő*, — *ben*, *on* és *nál* ragokat vonz, pl: *ház-ban levő bútorok*; *hid-on levő korlát*; *a' Bodrog-nál levő lápok*. Szövetkezik továbbá többnyire minden névutóval, pl: *a' kert alatt levő tölgyfa*; *a' hegy megett levő rét*. Ha *ben* után következik, szinte *beli* képzővel lehet felcserélni, pl: *kertben levő*, vagy *kertbeli*. Egyébiránt, midőn kihagyatik, *a'* ragok és névutók *a' való*-ról adott szabályokat követik.

19. §. HATÁR. 'S HATÁRT. ALAKÚ IGÉK' VONZ. 105

19. §. **HATÁROZOTT ÉS HATÁROZATLAN ALAKÚ IGÉK' VONZATA.**

Az igék' alakja az általok vonzott tárgyeseti ragú névtől függ, akár legyen ez nyilván kitéve, akár pedig csak alattomban értessek. Főszabályi következők:

1. Határozott alakú igével élünk:

a) A' névelős tárgyeseti ragú neveknél, pl: *a' nemzeti nyelv-et fejteget-em; szeret-em a' hazá-t.*

b) A' személyragos nevek' tárgyeseténél, akár van előttök névelő, akár nincs, pl: *pénz-ét és vagyon-át elpazarolt-a; a' kez-ét megütött-e.*

Az illy kifejezések: *vásár-fi-a, asztal-fi-a*, minthogy egy szóba olvadnak, a' többi főnevek' osztályába esnek, 's mind határozott mind határozatlan alakú igével kapcsoltnak, pl: *vásárfiát hoz-ott, és a' vásárfiát átadt-a.*

Igy a' személyragos nevek' tárgyesete is, midőn határozottságát elveszti, határozatlan alakú igét vonz maga mellé, pl: *fog-j be két*

lo-va da t; szép tulajdon - a i da t fedez - t ünk fel.

c) A' tulajdon-nevek' tárgyeseténél, pl: *Hunyady - t lát - ta; Péter - t hit - ta el.* Az illy kifejezésekben, mint: *Hunyadyt látok benne*, a' „*Hunyady*“ nem tulajdon név többé 's azért nem kíván határozott alakú igét.

d) A' visszatérő névmás' tárgyeseténél, mellyel az ige, személyre nézve is megegyez, pl: *magam - a t szeret - em, magad - a t szeret - ed, magá - t szeret - i.*

e) Azon nevek' tárgyeseténél, mellyeket az: *azon, ezen, amaz, emez, imez, ugyan - az, ugyanazon, ugyanezen* névmások megelőznek, pl: *ugy an a z on ember - t lát - om ma is, a' kit tegnap.*

f) Következő névmások' tárgyeseténél: *ő, az, ez, amaz, emez, imez, ugyanez, ugyanaz*, pl: *ő - t lát - om; ezek - et hall - om; amazok - a t tud - om, de emezek - e nemt ért - em.*

g) Az *ik* végű névmások' személyragos tárgyesete, mint *mellyik - e, akármellyik - e,*

valamellyik-e, mindenik-e, mindegyik-e, a' harmadik személyben szinte határozott alakú igét kíván ugyan, pl: mellyik-ét szeret-ed; de az első és második személyben határozatlan alakú igével is állhat, pl: mellyik-ünket szeret-sz inkább, vagy: ha valamellyik-ünket igazán szeret-ed, nem távozol tőlünk.

h) A' *mindnyája'* tárgyeseténél, pl: *mindnyáját elvitt-e; mindnyájok-at megkísértett-e.*

2. Határozatlan alakú igével élünk:

a) Ha a' mondás határozatlan értelmű, és nincs benne egy is az 1. sz. alatt elősorolt tárgyesetek közül, pl: *ember-t lát-ok; csillag-ot vizsgál-ok.*

b) A' kérdő névmások' tárgyesete mellett, pl: *ki-t keres-sz? mi-t akar-sz? mi-t vétett-él.*

c) A' *valaki, akárki, senki, valami, akármí, semmi, ki sem, mi sem, valamelly, némelly, minden, és a' régies neki* személytelen névmások' tárgyeseténél, pl: *minden-t elvesztett, valami-t birt; semmi-t sem nyert; senki-t sem lát; mi-t sem adott.*

A' *mind*, midőn határozott alakú igével szövetkezik, valamelly határozott szenvedőt feltételez, pl: *mind elvesztett-e* (pénzét); különben a' nyilván kitett szenvedőtől kormányoztatik, pl: *mind elviszen bennünket a' halál*.

d) A' személyes névmás' első és második személye' tárgyeseténél, pl: *ha téged kedvel is, de engem sem gyűlöl; mink-et látott, de titek-et jegyzett meg*. Ugyanezen szabály áll akkor is, midőn a' *minket, titeket* helyett más személyragozott névmások, u. m. *mindnyájunkat, mindnyájatokat, bennünket, benneteket*, használatnak, pl: *mindnyájunk-at kedvel; nem szeret bennünk-et; mindnyájatok-at megismert*. Ide tartozik a' *magunkat, magatokat* is, midőn visszatérő értelmét elveszti, melly esetben az igének vele személyre nézve is szükségkép egyeznie nem kell, pl: *magunkat lát-sz, magatokat szeret, e' helyett: minket, titeket egyedül*.

e) Midőn az: *azt, ezt* határozottságát elvesztvén, olly névre viszen vissza, melly névelő nélkül áll, pl: *ha pénz kell, azt ad-ók*,

ha ruhát kérsz, azt is csináltat-ok, de jól viseld magadat.

f) A' *hány, mennyi, mi, milly, melly, minemű, miféle* névmások' tárgyesete mellett, ha szinte névelő volna is előttök, pl: *a' mi-t kíván-sz, és a' milly-et parancsol-sz, olylyannal szolgálók; a' virág, melly-et küldött-él elhervadt.*

Az igének *lak, lek* ragú alakja akkor használtatik, mikor a' második személy' tárgyesete *téged, titeket* alattomban értetik, pl: *szeretlek, kér-lek ohajt-lak.*

3) Midőn két vagy több olly mondatot, mellyek részint határozott, részint határozatlan alakú igét vonzanak, egy igével kapcsolunk össze, ezen ige' határozott vagy határozatlan alakja az utolsó szenvedő-ragos névtől függ, pl: *sem téged sem őt nem lát-om, e helyett: sem téged nem lát-lak, sem őt nem lát-om; sem őt kérdezni, sem téged hallani nem akar-unk, e' helyett: sem őt kérdezni nem akar-juk, sem téged hallani nem akar-unk.*

III. RÉSZ.

S Z Ó R E N D.

20. §. A' SZÓREND' ÁTALÁNOS SZABÁLYAI.

1) A' határos módú ige a' mondat' sarkalata.

2) A' mondatban az *ige* bír legnagyobb 's legátalánosabb nyomosító erővel.

3) Nyomosító erővel bírnak még az *is* kötszó, s' a' tagadó és tiltó *nem, ne; sem, se; sem nem; se ne* szók.

21. §. KÜLÖNÖSB SZABÁLYOK.

A. Ige.

Azon mondatokra nézve, hol az *igén* kívül semmi nyomosító szó, sem igekötő nincsen, következő szabályok állanak:

1) Midőn a' fő suly az *igén* van, ez ren-

desen legelül tétetik, 's akkor az utána jövő szó kap némi nyomosságot, pl:

Viszen buzát Péter a' vásárra?

2) Minden egyéb esetekben legnyomosabb azon szó, melly közvetlen az ige előtt áll. Úgy látszik, hogy az ige' nyomosító ereje némileg még a' többi előtte álló szóra is elterjed, de ezen nyomosság a' távulság szerint mindinkább kisebbedik. Az illy nyomosított szó ellentét által még jobban kiemeltethetik, pl:

Péter viszen buzát a' vásárra (nem Pál)

Buzát viszen Péter a' vásárra (nem zabot).

A' vásárra viszen Péter buzát (nem a' malomba).

3) Minden egyéb szó szabadon soroztathatik.

4) Midőn ige nincsen a' mondatban, azt oda kell képzelni, vagy más időbe állítani, 's a' sorozat a' fenebbi szabályok szerint leszen rendezendő, pl:

Nagy (volt) az árvíz Budán.

Az árvíz (volt) nagy Budán.

Budán (volt) nagy az árvíz.

B. Főnév.

1) A' főnév midőn egyedül áll, az igéről előadott szabályok alá tartozik; de midőn más fő- vagy melléknevekkel jó viszonyba, vagy névelője van, a' sorozatra nézve különös szabályokat követ, és pedig

a) A' névelő mindenkor azon főnév vagy főnévül használt egyéb név előtt áll, mellyet meghatároz, pl: *az ember, a' szép.*

b) Ha a' főnév előtt akármilyen és akármilyen jelző áll is, ezeket a' névelő mind megelőzi, pl: *a' nagy bátor szent király.*

c) A' jelzős főnév, ha az ígét közvetlen megelőzi, az ígétől nyert nyomosságát a' jelzőre viszi át, pl: *a' pesti vásárra viszen Péter buzát (nem a' győrire).*

d) A' jelzők, nyomosság' kedvéért utána is állhatnak a' főnévnek, pl: *lovat vettem pedig szépet, vagy: lovat szépet vettem.*

e) Midőn több mellék- vagy szám-név, vagy névmás áll jelzőül a' főnév előtt, a'

legnyomósabb közvetlen a' főnév eleibe tétetik, pl: *a' hét görög bölcs; a' görög hét bölcs.*

f) Midőn a' jelző különböző 's részint ragozott beszédrészekből áll, a' ragozottak a' mellék- vagy szám-névi vagy névmási jelzőt mindig megelőzik, 's ez közvetlen a' főnév eleibe jő, pl: *a' velünk elv-re nézve rokon emberekkel szívesen társalkodunk.*

Midőn két főnév, mint birtokos és birtok, szoros viszonyban állanak egymással, az tétetik közvetlen az ige eleibe, melyet kiemelni akarunk, pl:

*Péternek aratják buzájá-t (nem Pálnak).
Buzájá-t aratják Péternek (nem zabját).*

Rendesen azonban, ha ige nélkül állanak, a' birtokos tétetik előre, pl: *mindennek barátja; a' tenger-nek közepett-e; ellenség-nek után-a.*

3) Midőn több főnév ugyanazon tárgyat vagy személyt magyaráz, millyenek például: a' nevek, címek, tisztségek, mesterségek,

foglalkozások, a' sorozat következő: a' *vezeték* - vagy, ha van, *nemzetségi-előnév* legelső helyet foglal; ezek után jő a' *keresztnev*; ezután a' *czímek*, mint báró, gróf, herczeg, zászlós, legutól áll az *úr, asszony*. A' *tiszteletnevek* az egész sorozatot megelőzik, pl: *Tekintetes aranyfalvi Gazdag János táblabíró ur; Mátyás király, Péter gazda, János mester*. A' *gróf, báró, herczeg, doctor*, idegen természetöknél fogva a' sorozatban is idegen szabály után rakatnak el többnyire, 's így mondatik: *gróf Nádasdy, báró Perényi, herczeg Esterházy, doctor Szombathy*, a' magyarabb: *Nádasdy gróf, Perényi báró, Esterházy herczeg, Szombathy doctor* helyett; a' gazda, mester rendszeren pusztán *keresztnev* után tétetnek: *István gazda, János mester*.

C. Igeköthők.

Az igeköthők *fel, le, meg, el, vissza, össze, hátra* stb mint különzők tekintendők, 's közvetlen az ige előtt és azzal összekapcsolva csak akkor állanak, midőn a' súly rajtok fe-

szik; elmozdítatnak pedig, mihelyt az ige által más szót akarunk nyomosítani, pl:

Péter el-viszi a' buzát a' vásárra (el, vagy nem?).

Péter viszi el a' buzát a' vásárra (nem Pál).

Ha azonban az igekötőn némi súlyt akarunk hagyni, az nem az ige után, hanem az ige és a' nyomosított szó eleibe leszen sorozandó, pl:

El Péter viszi a' buzát (vissza Pál hozza).

A' határtalan módu igék' kötőit a' határos módú ige kormányozza, pl:

Méltóztatik el-utazni.

El méltóztatik utazni.

D. *Is* kötszó.

Az *is*-nek kapcsoló ereje van, melly néha gúnnyra, dicsekvésre, kérkedésre megyen át. Mindenkor utána tétetik azon szónak, melylyel iménti tulajdonát közli; és ez, midőn az *is* egyes mondat' szavait köti, változhatlan szabály, pl:

Viszen is Péter buzát a' vásárra.

Peter is viszen buzát a' vásárra.

Buzát is viszen Péter a' vásárra.

A' vásárra is viszen Péter buzát.

De az *is* nem csak egyes mondat' szavait köti, hanem két vagy több mondatot is fűz össze, és pedig:

a) Vagy egyes szóknál fogva, 's ekkor közvetlen ezek után áll, pl:

*Képedet is látom, szavadat is hal-
lom.*

*A' nap jóknak is világít, gonoszak-
nak is.*

b) Vagy a' mondatot egészben véve köti össze más mondattal, és ekkor az ige után soroztatik, mint melly a' mondat' sarkalatja, 's mellyet ez okból nyomosítania kell, pl:

*Nem bánom ha mindenemet koczkáztat-
tom is.*

Igen sokan vétenek e' szabály ellen írván: *nem bánom, ha véretem is veszik*; e' helyett: *ha véretem veszik is*; az előbbi mondatnak csak akkor lehetvén értelme, ha azt akarnám mondani, hogy egyebemen kívül még véretem is elveszik.

Ezek szerint az *is* a' mondat' elején soha sem állhat.

E. Tagadók és tiltók.

1) *Nem, ne.*

A' *nem, ne* szók közvetlen azon szó előtt állanak, melyet tagadni vagy tiltani akarunk; és pedig ha az illy szónak jelzője van, a' *nem, ne* szócskák a' jelzöt is megelőzik, 's a' jelzős vagy jelzőtlen szó, közvetlen az ige eleibe jó, pl:

*Nem Péter viszen buzát a' vásárra
(hanem Pál).*

*Nem a' sánta Péter viszen buzát a'
vásárra.*

Midőn az igét magát akarjuk tagadni vagy tiltani, a' *nem, ne* közvetlen az igét előzi meg, pl:

*Péter nem viszen buzát a' vásárra (vi-
szen? nem viszen?).*

2) *Sem, se.*

A' *sem, se* szók közvetlen azon szó után állanak (ellenkezőkép mint a' *nem, ne*) mely-

lyet tagadnak vagy tiltanak, de mindig az ige előtt, ha nem közvetlen is, pl:

Péter buzát sem viszen a' vásárra.

Péter sem viszen buzát a' vásárra.

Midőn az igét akarjuk tagadni vagy tiltani, a' *sem*, *se* is közvetlen az igét előzi meg, pl: *sem lát, sem hall.*

Midőn a' *sem*-mel egy mondatban a' *van*, *nincs* fordul elő, melly esetben a' *van*, *nincs* többnyire alattomban értetik, a' *sem* a' tagadott szó eleibe jó, pl:

Sem keze, sem lába (nincs).

Sem ingem, sem gallérom (van).

A' *sem nincs*-et *sincs*-cel lehet felváltani, 's ekkor a' *sincs* a' tagadott szó után tétetik, pl: *sem pénze nincs, sem posztója*, vagy: *pénze sincs, posztója sincs.*

3) *Sem nem*, *se ne.*

Ezen tagadó vagy tiltó összekötői e' két mondatnak illy sorozatban állanak:

a) Azon szó eleibe, mellyet tagadni vagy tiltani akarunk, a' *sem*, vagy *se* tétetik, közvetlenül az ige eleibe pedig a' *nem*, *ne*. A'

természetes rend ez: 1) *sem*, *se*, 2) *a'* tagadott vagy tiltott szó, 3) *nem*, *ne*, 4) ige; *a'* többi szók elül vagy utól állhatnak, pl:

Sem buzát nem viszen Péter a' vásárra, sem zabot.

b) Ha az igét akarjuk tagadni vagy tiltani, *a' sem nem*, vagy *se ne* közvetlenül az ige eleibe jó, pl:

Sem nem viszen Péter buzát a' vásárra, sem nem hoz.

Se ne vigyen Péter buzát a' vásárra, se ne hozzon.

c) Közép igék előtt *a' nem* és *ne* ki is hagyathatik, pl: *sem siet, sem késik haragja istennek* (Zrínyi).

F. *Is* kötszó, és igekötők együtt.

Midőn az *is* kötszó és *a' fel, meg, el* stb igekötők egy mondatban összekerülnek,

a) Vagy függetlenek egymástól, 's ekkor mindegyik saját szabályát követi, pl:

*Péter is buzáját viszi el a' vásárra.
Péter is elviszi buzáját a' vásárra.*

b) Vagy szorosan összetartanak, 's az *is* az íge és ígeköti között kapcsolóul szolgál, melly esetben ez a' szabályos sorozat: 1) ígeköti, 2. *is* 3. íge pl:

El is viszi Péter a' buzát a' vásárra.

Ekkor az *is* által az íge' nyomosító ereje az ígekötiöre mintegy átvitetik.

Jegyzet. Az illy mondatbeli szók' sorozata nagy vigyázatot kíván, 's ha az ígeköti az *is*-től független, szorosan az a) alatti szabályhoz kell ragaszkodni. Sokan hibásan írnak és beszélnek így: *nem bánom, ha Péter el is megyen a' vásárra*, e' helyett: *ha elmegyen is*, mert az *is*-t nem kell nyomosítani az által, hogyaz ígének eleibe tétetik, minnek szinte lehet ugyan helye, de akkor más értelme van a' mondatnak, pl; *nem bánom, ha Péter el is megyen a' vásárra, nem is*, ha t. i. ilyet gondolni vagy mondani fonákság nem volna. Ha azonban az első mondat kihagyatik, akkor illy sorozat csakugyan keletkezhetik, pl: *Péter el is menne a' vásárra, nem is*, mi már szabályszerű, mert itt az *is* szoros viszonyban áll az ígekötiövel.

G. *Is* kötszó, és tagadók tiltók,
együtt.

Itt ismét arra kell ügyelni: e' kötő és tagadó vagy tiltó szók szorosán egybetartoznak-e? nem-e?

a) Ha nem, akkor mindegyik saját külön-szabályát követi. Így szólhatunk például, igazítólág: *Péter is nem buzát viszen a' vásárra (hanem zabot)*. Azonban meg kell jegyezni, hogy *is* által nyomosított szó, ha távul is, helyesebben az íge előtt áll.

Itt adhatja magát elő azon eset, mellyben rövidítésnek van helye; midőn t. i. magát az ígét akarjuk tagadni vagy tiltani, 's így a' *nem*, *ne* közvetlen az íge eleibe jó, a' *nem*, *ne* eleibe pedig az *is* kötszó által nyomosított név. Ekkor illy sorozat áll elő: 1) név, 2) *is*, 3) *nem*, *ne*, 4) íge, 's az *is nem*, *is ne* szók, *sem*, *se*, szókká olvadhatnak át, pl:

Péter is nem viszen buzát a' vásárra, vagy

Péter sem viszen buzát a' vásárra.

Itt t. i. főleg tagadni akarunk; de eredeti ép-ségében kell maradni a' mondatnak akkor, ha a' tagadás mellett még, az *is* által az előtte álló szónak különös súlyt ügyeksünk adni; így szólhatunk például, vitatkozólag vagy perlekedve:

Te is nem hozsz a' házhoz pénzt, hanem viszesz.

b) Változik a' rend, midőn az *is* és *nem*, *ne*, szorosan összetartoznak; midőn t. i. a' tagadó vagy tiltó szónak az *is* által súlyt akarunk adni. Ekkor ez a' rend: *nem is*, *ne is*, és így a' tagadó vagy tiltó és a' kötszó közvetlenül egymás mellett áll, még pedig mindig azon szó előtt, melyet tagadunk vagy tiltunk, pl:

Nem is Péter viszen buzát a' vásárra.

Nem is buzát viszen Péter a' vásárra.

Itt is van némelykor helye a' rövidítésnek a' felebbi magyarázat szerint, midőn a' *nem is*, *ne is* közvetlen az ige előtt áll, 's a' tagadás vagy tiltás két szorosan összefüggő mondatban egyenlőleg fejeztetik ki, pl:

Nem is látok, nem is hallok, vagy

Sem látok, sem hallok.

H. Igeköető, kötszó, tagadó tiltó,
együtt.

Itt a' fenebbi szabályokra kell figyelmezn
ni; ezen szók ugyanis vagy vonatkoznak egymás
ra, vagy nem; az első esetben külön szabá
lyaik szerint rendezendők. pl:

A' buzát is nem Péter viszi el a' vásárra.
mit rövidítve így is lehet mondani:

A' buzát sem Péter viszi el a' vásárra.
De megmarad az eredeti rend, ha nyomatos
ságot akarunk hagyni a' mondaton, 's valami
ellentétet gondoltatni.

Midőn az íge, igeköető és tagadó összetar
toznak, ez a' rend: 1) tiltó v. tagadó: *nem, ne,*
2) kötszó: *is;* 3) íge, 4) igeköető.

*Nem is viszi el Péter a' buzát a' vá
sárra.*

I. Kérdő:-e?

Ez közvetlen az ígéhez, vagy azon szóhoz
kapcsoltatik, melly után az ígének kellene ál
lania, pl: *nagy volt-e az árvíz Pesten?*
nagy-e az árvíz Pesten? szép-e? jó-e?

K. Egyéb kötszók.

A' *noha*, *bár*, *ambár*, *ambátor*, *mi-vel*, *de*, *demivel*, *mintha*, *minthogy*, *miután*, *mielőtt*, *ha*, *hogy*, *mint*, *mikor*, *mihelyt*, legelül állanak a' mondatban; a' *bár* gyakran, — a' *ha*, *mintha* ritkábban, közbe is tétethetnek.

Az *és*, *vagy*, *valamint* stb. azon szó e lőtt állanak, melyet egy másikkal kötőleg vagy különböztetőleg összekapcsolnak, pl; *vagy Budára*, *vagy Pestre*; *vagy élek*, *vagy halok*; *János és Péter*.

Az *és* elbeszélőleg, mintegy folytatást jelentve, a' szakasz' elején is állhat, pl: *És lön világosság*.

M Ű S Z Ó K.

Alany: subiectum.

Alanyeset, v. nevező: nomen
nativus.

Alapfok: positivus (gradus).

Állapotjegyző: gerundium.

Állítmány: praedicatum.

Beszéd: dictio, sermo, oratio.

Beszédrész: pars orationis.

Birtoknév: nomen possessio-
nis.

Birtokosnév: pronomen
possessivum.

Egyed: individuum.

Egyedi: individualis.

Egyes: numerus singularis.

Egymásraható, visszatérő név-
más: pronomen recipro-
cum, reflexivum.

Felső fok: superlativus (gra-
dus).

Fok: gradus.

Főnév: substantivum.

Gyűjtő, v. gyűnév: nomen
collectivum.

Hasonlítás: comparatio.

Határos mód: modus finiti-
vus.

Határozatlan alak: forma in-
determinata.

Határozatlan névmás: pro-
nomen indefinitum.

Határozatlan számnév: nu-
merale indefinitum.

Határozó: adverbium.

Határozott alak: forma de-
terminata.

Határozott számnév: nume-
rale definitum.

Határtalan mód: modus infi-
nitivus.

Igeegyeztetés: concordantia
verborum.

Igekötő: particula composi-
tiva verborum.

Igerag: suffixum verbí.

Indulatszó: interiectio.

Jelző v. járulék: epitheton.

Képző: formativum.

Kérdő névmás: pronomen in-
terrogativum.

Kötszó: conjunctio.

Középfok: comparativus (gra-
dus).

Középege: verbum neutrum.

Melléknév: adiectivum.

Mennyiség: quantitas.

Minőség: qualitas.

Minőségképző: formativum
qualitativum.

Mondat: constructio, sententia.	Személyes névmás: pronomen personale.
Mutató névmás: pronomen demonstrativum.	Személytelen ige: verbum impersonale.
Műnév: nomen technicum.	Szenvedő ige: verbum passivum.
Műszó: terminus technicus.	Szóegyeztetés: concordantia.
Nemzetségi előnév: praedicatum.	Szókötés: syntaxis.
Névegyeztetés: concordantia nominis.	Szórend: dispositio vocum.
Névelő: articulus.	Szóvonzat: regimen.
Névhatározó, vagy névutó: postpositio nominis.	Tárgyeset, v. szenvedő: accusativus.
Névmás: pronomen.	Többes: numerus pluralis.
Névrag: suffixum nominis.	Tőnév: nomen insuffixatum, seu primitivum.
Névonzat: regimen nominum.	Tőszám: numerale cardinale.
Nyomatos: emphaticus.	Tulajdonító, dativus.
Nyomatosság: emphasis.	Tulajdonnév, nomen proprium.
Nyomosság, v. súly: pondus.	Vezetéknév: nomen gentilitium.
Osztószám: distributivum numerale.	Viszony: relatio.
Rag: suffixum, affixum.	Visszatérő névmás: (1. Egymásraható névmás).
Ragozás: suffixio, affixio.	Visszamatató, v. visszahozó, névmás: pronomen relativum.
Rendszám: numerale ordinale.	Vonz: regit.
Részesülő, v. igenév: participium.	Vonzó, v. vezér-ige: verbum regens.
Részlető, v. részeltető névmás: pronomen partitivum.	Vonzó, v. vezér-név: nomen regens.
Sajátító, v. tulajdonító: genitivus, v. dativus.	Vonzott, v. vezérlett ige: rectum verbum.
Számnév: adiectivum numerale.	Vonzott, v. vezérlett név: rectum nomen.
Számnévmás: pronomen numerale.	

TARTALOM.

Előszó	III
1. §. A' szókötés' fogalma és felosztása	7
ELSŐ RÉSZ: Szóegyeztetés	7
2. §. Általános szóegyeztetési szabályok	7
3. §. Fő- és melléknevek' egyeztetése	9
A. Főnevek.	9
B. Fő- és mellék-nevek	10
4. §. Számnevek' egyeztetése	11
5. §. Névmások' egyeztetése	13
A. Személyes névmás	13
B. Visszatérő névmás	16
C. Mutató névmások	16
D. Visszahozó vagy visszamutató névmások	17
E. Kérdő névmások	18
F. Határozatlan névmások	18
G. Birtokos névmás	21
6. §. Igeegyeztetés	22
7. §. Az igenév' és állapotjegyzők' egyeztetése	23
8. §. A' nyelv' egyéb részeinek egyeztetése	26
MÁSODIK RÉSZ: Szóvonzat	27
9. §. Általános szóvonzat	27
10. §. Nevek' vonzata	28
11. §. Névelő	35
12. §. Névragok	41

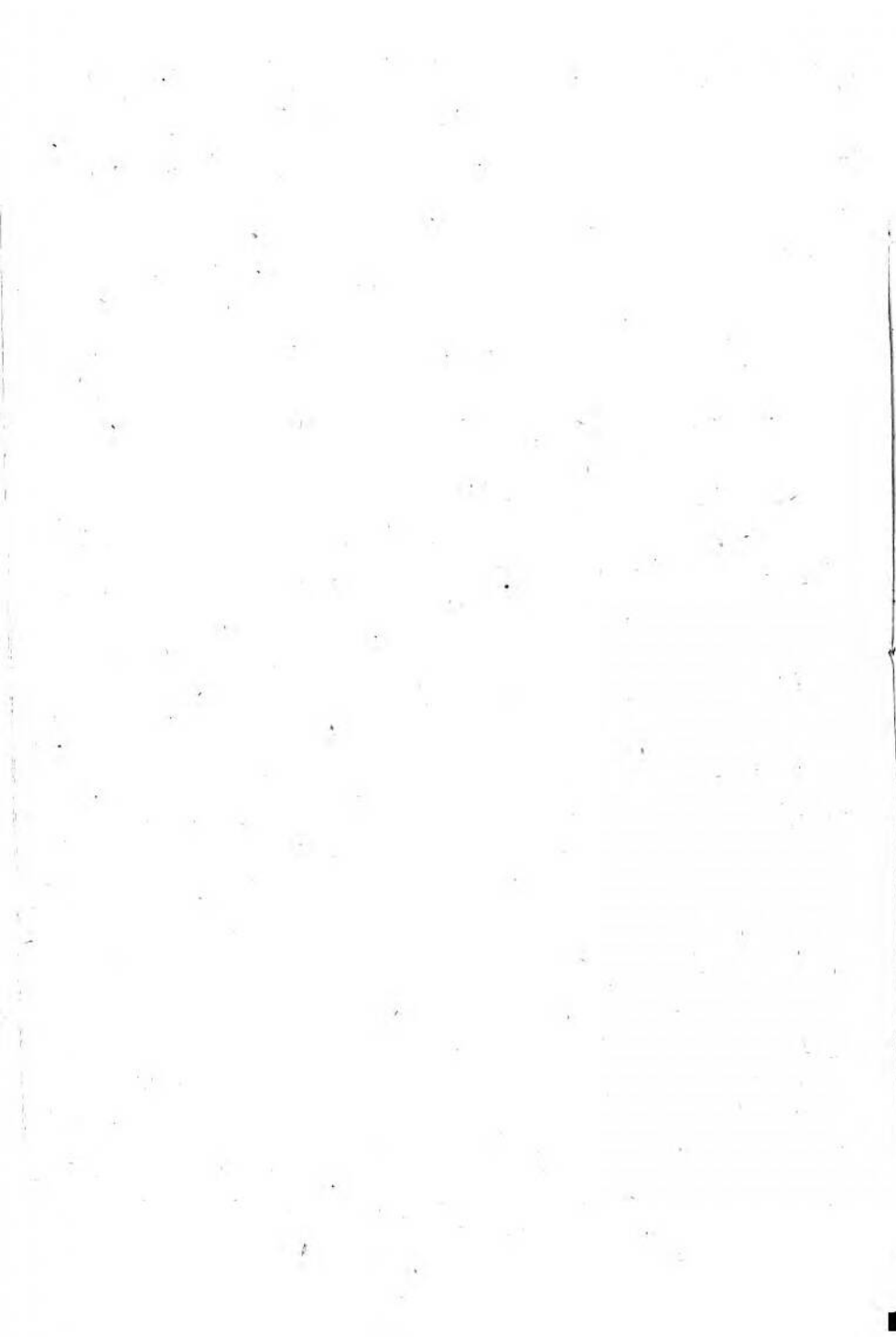
1. Többes: <i>ak, ek, ok, ök, k</i>	41
2. Birtokos: <i>é</i>	42
3. Sajátító: <i>nak, nek</i>	43
4. Tulajdonító: <i>nak, nek</i>	46
5. Tárgyeset: <i>at, et, ot, öt, t</i>	51
6. Okadó: <i>ért</i>	52
7. Segítő: <i>val, vel</i>	53
8. Fordító: <i>vá, vé</i>	59
8. Mutató: <i>ul, ül</i>	69
10. Beható: <i>ba, be</i>	63
11. Marasztaló: <i>ban, ben</i>	65
12. Kiható: <i>ból,ből</i>	68
13. Közelítő: <i>hez, hoz, höz</i>	71
14. Határvető: <i>ig</i>	73
15. Állapító: <i>en, on, ön, n</i>	74
16. Felható v. irányzó: <i>ra, re</i>	77
17. Leható v. visszairányzó: <i>ról,ről</i>	81
18. Távolító: <i>tól,tól</i>	83
19. Veszteglő: <i>nál, nál</i>	86
20. Hasonlító: <i>képen, kép, ként</i>	88
21. Tömegesítő: <i>astul, estül, ostul, üstül</i>	89
22. Osztó: <i>enként, onként, önként</i>	89
23. Időrag: <i>kor</i>	90
TOLDALÉK	90
13. §. Névhatározók' vonzata	93
A. Helyhatározók	93
B. Különféle értelmű névhatározók	93
14. §. Igeköötök' vonzata	96
15. §. Határozók' vonzata	97
1. Helyhatározók	97
2. Különféle értelműek	98
16. §. Köt- és indulatszók' vonzata	99
17. §. Az igék' egymás közti vonzata	100
18. §. Igenevek' vonzata	102
19. §. Határozott és határozatlan alakú igék' vonzata	105

HARMADIK RÉSZ: Szórend	110
20. §. A' szórend' általános szabályai	110
21. §. Különös szabályok	110
A. Ige	110
B. Főnév	112
C. Igeköötők	114
D. <i>Is</i> kötszó	115
E. Tagadók és tiltók	117
1) <i>Nem, ne</i>	117
2) <i>Sem, se</i>	117
3) <i>Sem nem, se ne</i>	118
F. <i>Is</i> kötszó és Igeköötők együtt	119
G. <i>Is</i> kötszó és tagadók, tiltók együtt	121
H. Igeköötő, kötszó, tagadó, tiltó együtt	122
I. Kérdő; -e	123
K. Egyéb kötszók	124
MŰSZÖK	125

Sajtó-hibák:

22.	lap.	4.	sor.	alulról	szükségkép	kihagyandó	
38.	„	10.	„	felülről	nagy helyett	vagy	
44.	„	1.	„	alulról	téessék	„	téessék ki
78.	„	7.	„	felülről	jelenek,	„	jelentenek
„	„	4.	„	alulról	t u n i t j a	„	t a n i t j a

Österreichische Nationalbibliothek

